MINISTERIE VAN LANDBOUW EN VISSERIJ

Directie Akker- en Weidebouw

INDRUKKEN VAN DE LANDBOUW IN EEN WELVAARTSSTAAT

Verslag van een studiereis naar Zweden
van 22 juni tot 4 juli 1964

NIEUWE BEDRIJFSSYSTEMEN IN DE LANDBOUW
MEDEDELING NR. 13 APRIL 1965

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
Woord vooraf	5
I. Enkele algemene kenmerken van Zweden en de Zweedse landbouw	8
a. Land en volk	8
b. De nationale economie	9
c. Bodem en klimaat	10
d. Landbouwgebieden, bodemgebruik en veestapel	10
e. Het aantal landbouwbedrijven en de bedrijfsgroottestructuur	14
f. De verdeling van de bosexploitatie	15
II. Het overheidsbeleid en de ontwikkeling van de economische verhoudingen voor de landbouw	16
a. Het landbouwbeleid van de overheid	16
b. De directe prijs- en inkomenssteun van de overheid	18
c. De prijzen van landbouwprodukten	19
d. De arbeidslonen	21
e. De bedrijfsuitkomsten in de landbouw	22
III. Indrukken van de bedrijven en van de bedrijfsvoering	25
a. Algemeen	25
b. De mogelijkheden voor de melkveehouderij nemen een centrale plaats in bij de bedrijfsontwikkeling	25
c. De varkenshouderij in beweging	27
d. Biggencentrales	28
e. Grote gezinsbedrijven als streefdoel	28
f. Iets over de uitvoering van de werkzaamheden op de bedrijven	28
g. Braak is in sommige gebieden noodzakelijk	29
IV. De overheidsorganisatie op het terrein van de landbouw	31
V. De Provinciale Landbouwkamers (Hushållningssällskapen) en de organisatie van de landbouwvoorlichting en het onderzoek in de praktijk	33
a. Algemeen	33
b. Organisatie en werkwijze bij de landbouwvoorlichting	34
VI. De Provinciale Landbouw Raden (Lantbruksnämnderna) en de interne en externe rationalisatie	36
a. Algemeen	36
b. Nadere beschouwing van de ontwikkelings- en saneringsmaatregelen	36
VII. Nadere beschouwing van de voorlichting en rationalisatie	41
VIII. Organisatie van het landbouwbedrijfsleven; sterke coöperatieve organisaties	43
a. Algemeen	43
b. De Zweedse boerenbond	43
c. De federatie van Zweedse landbouwcoöperaties	44
d. Het Instituut voor landbouweconomisch onderzoek	49
Samenvatting en conclusies	51
Literatuuropgave	55

Tabellen

		Blz.
1.	Enkele bevolkingscijfers van Zweden en Nederland	8
2.	Enkele gegevens van de in- en uitvoer van landbouwprodukten in 1962	9
3.	De oppervlakte landbouwgrond in 1951 en 1961	10
4.	Het gebruik van het bouwland	12
5.	De samenstelling van de veestapel	13
6.	De bedrijfsgroottestructuur op basis van de oppervlakte landbouwgrond	14
7.	Het percentage gepachte cultuurgrond	15
8.	Enkele middenprijzen en producentenprijzen	20
9.	De loonontwikkeling in Zweden en in Nederland	21
10.	Het arbeidsinkomen van het gezin per bedrijfsgrootteklasse in 1960-1961	24
11.	Prijsverhoudingen tussen varkens en voedergraan	27

Bijlagen

1.	Enkele gegevens van de bezochte landbouwbedrijven	57
2.	Bezochte instellingen en personen	64
3.	Enkele in- en uitvoercijfers van Zweden over 1962	66
4.	Verdeling van het bouwland naar verschillende gewassen	67
5.	Gemiddelde inkomens op landbouwbedrijven over de jaren 1958, 1959 en 1960	68
6.	De verdeling van het boerenbos over enkele bedrijfsgrootte-klassen	69

WOORD VOORAF

In het volgende verslag zijn de indrukken en verzamelde gegevens verwerkt van onze studiereis naar Zweden van 22 juni - 4 juli 1964. De reis werd gemaakt onder auspiciën van de Directie Akker- en Weidebouw. Het doel was nader kennis te nemen van de situatie in de Zweedse landbouw, vooral in verband met het aldaar heersende prijzen- en kostenklimaat.

De gang van zaken in de Zweedse landbouw is voor ons land van belang in verband met het hoge welvaartsniveau in de Zweedse samenleving. Met name de hoge waarde van arbeid trekt de aandacht. Dit roept voor de landbouw belangrijke en uiteenlopende problemen op, zoals we ook in ons land steeds sterker constateren. Over een aantal aspecten van de ontwikkelingen in Zweden werd reeds eerder - in de jaren 1958 tot 1961 - door enkele studiegroepen gerapporteerd[1]. De ontwikkelingen op het platteland, de problemen verband houdende met de afvloeiïng van de agrarische bevolking naar de stad resp. de wijzigingen in de landbouwbedrijfsgebouwen, vooral in de veeteeltsector, hadden daarbij in het bijzonder de aandacht. Deze studies en verdere gegevens over de ontwikkelingen in de Zweedse landbouw deden de behoefte opkomen aan een nadere informatie. Enkele onderwerpen, in de vorige verslagen over Zweden genoemd, worden ook in dit rapport kort behandeld waar dit voor de samenhang van het rapport gewenst was.

Door grote verschillen in de aanwezige produktievoorwaarden vertoont de landbouw in ieder land zijn eigen karakter. Dit is evenzeer het geval als men diverse gebieden binnen een land beziet. Slechts een goede kennis van alle produktievoorwaarden - en hiertoe behoort zeker ook de historische ontwikkeling van land of gebied - stelt in staat tot een enigszins afgeronde verklaring te komen. Het zal duidelijk zijn, dat dit niet het geval kan zijn voor de in dit reisverslag behandelde onderwerpen betreffende de landbouw in Zweden.

Wat de ontwikkeling van de economische verhoudingen betreft, is er echter sprake van een duidelijke parallel in de produktievoorwaarden voor de landbouw in de geïndustrialiseerde landen. Zweden is al verder voortgeschreden op de weg naar de welvaartsstaat dan Nederland. In zijn betekenis voor de landbouw kan dit voor ons land aanwijzingen bevatten.

Wij zijn de voormalige Nederlandse landbouwattaché voor de Scandinavische landen, ir. D. Vries, en diens medewerker, dr.ir. D.D. Miedema, in Kopenhagen, veel dank verschuldigd voor hun bemiddeling en medewerking bij de organisatie van de reis. Hierdoor was het ons mogelijk van gedachtente wisselen met de overheidsinstanties en met vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en verschillende landbouwbedrijven en instellingen voor onderzoek en voorlichting te bezoeken.

Wij spreken hierbij ook onze bijzondere dank uit aan de heer G.R. Ytterborn, waarnemend directeur-generaal van de landbouw in Zweden, voor de goede organisatie van de reis en de welwillende ontvangst, die ons overal ten deel viel.

D e d e e l n e m e r s a a n d e s t u d i e r e i s,

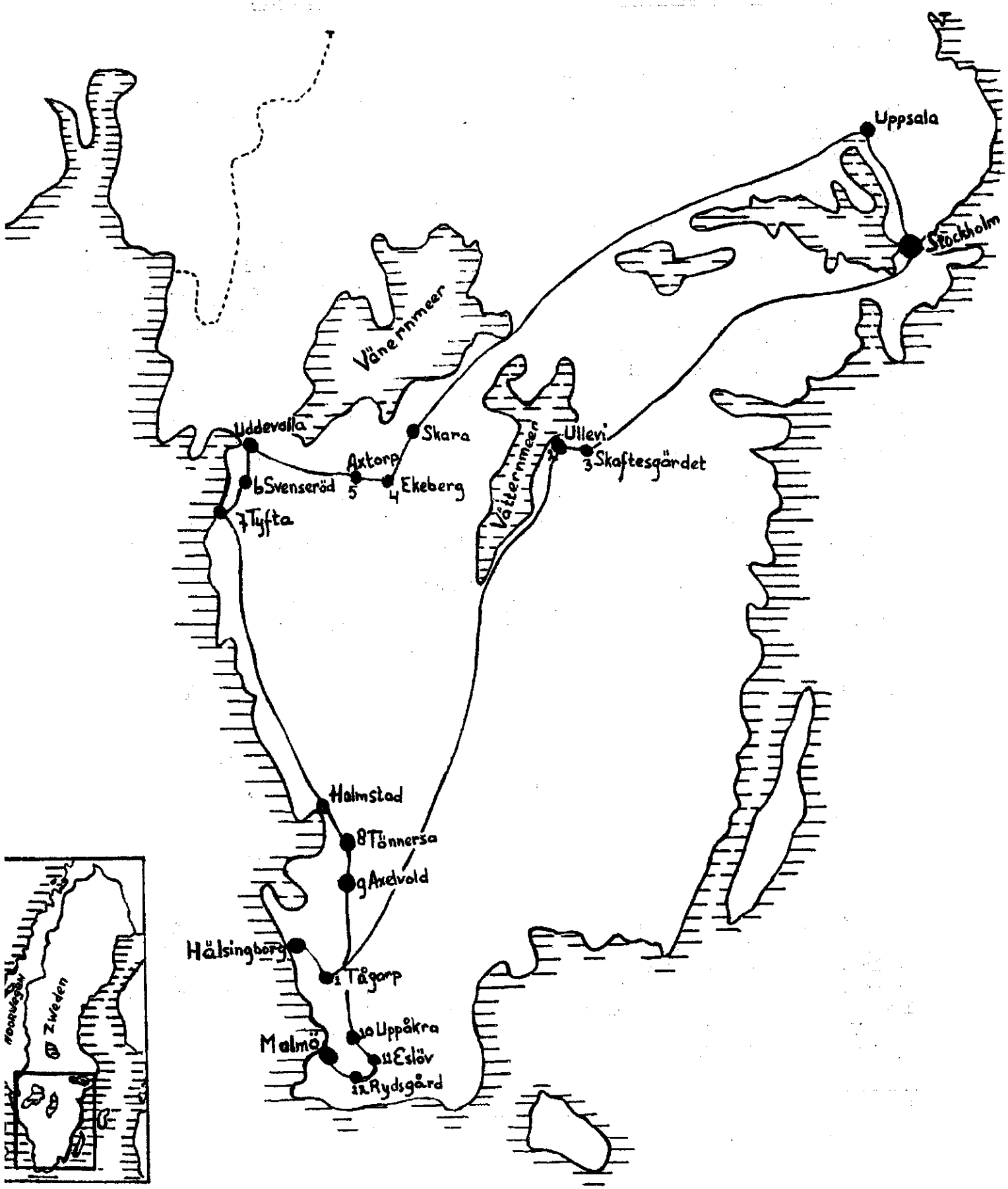
Ir. M. Draisma
Dr.ir. L.J. van Dijk
W. Kwakernaak
Ir. A.J. Louwes
C.J.F. Oomen
Ir. J.H. Voorburg

---

1) Men zie 1 t/m 3 van de literatuurlijst in dit rapport

STUDIEREIS NAAR ZWEDEN

De cijfers bij de plaatsnamen verwijzen naar de bezochte landbouw-bedrijven, zie bijlage I

I. ENKELE ALGEMENE KENMERKEN VAN ZWEDEN EN DE ZWEEDSE LANDBOUW

a. Land en volk

De totale oppervlakte van Zweden is 15 x zo groot als die van Nederland. Het aantal inwoners bedraagt ca. 7½ miljoen. Uitgedrukt per km^2 wonen er in Zweden 18 mensen; in ons land is dit bijna 400 of 20 x zoveel! In Zweden is echter slechts minder dan 10 % van de grond bruikbaar voor landbouw. Per km^2 cultuurgrond bedraagt de Zweedse bevolking dan ook 190, tegen 540 in ons land.

Het land heeft al reeds tientallen jaren een sociaal-democratische regering. De sociaal-democraten verzamelen veelal meer dan 40 % van de stemmen bij de parlementsverkiezingen.

Zweden wordt als een van de meest welvarende landen van Europa beschouwd. Het land bleef gespaard voor de oorlogen van 1914-1918 en van 1940-1945. Naast hout als de belangrijkste, beschikt het over meerdere grondstoffen (o.a. ertsen). Een goedkope krachtbron is aanwezig in de vorm van elektriciteitsopwekking door de waterkracht van een natuurlijk verval. Er is een krachtige industrie tot ontwikkeling gekomen welke zich richt op de voortbrenging van kwaliteitsprodukten. In dit verband moet ook opgemerkt worden dat vrouwenarbeid in Zweden overal een normaal verschijnsel is, zowel in de landbouw als in de industrie. In juni 1963 werden naast 46000 mannelijke arbeidskrachten 17000 vrouwelijke arbeidskrachten in loondienst in de landbouw geteld. De beroepsbevolking buiten de landbouw bedroeg in 1960 2,8 miljoen. Hierbij waren 925000 vrouwen (33 %)[1].

De Zweedse bevolking kenmerkt zich over het algemeen door veel gevoel voor stijl. Verder valt op te merken dat persoonlijke dienstverlening er erg duur is. De zelfbediening, o.a. ook in restaurants, is er al meer algemeen dan in ons land.

De Zweedse bevolking groeit slechts langzaam. De gezinnen zijn er klein. De bezoeker kan dit reeds vermoeden bij het bezien van de bungalow-parken die bij verschillende steden en stadjes ontstaan. Het blijkt duidelijker als enige bevolkingscijfers van Zweden en ons land worden vergeleken (tabel 1).

Tabel 1. Enkele bevolkingscijfers van Zweden en van Nederland in 1960

	Per 1000 inwoners per jaar	
	Zweden	Nederland
Geboorten	14,2	20,8
Sterfgevallen	10,1	7,6
Geboorte-overschot	4,1	13,2

Bron voor Ned.: CBS

Hieruit valt af te leiden dat het jaarlijkse geboorte-overschot in Zweden ca. 30000 bedraagt tegen in Nederland 160000. Toch heerst er, naar men ons meedeelde, een tekort aan woningen in de stedelijke centra. Het lijkt niet gewaagd voor Zweden de bevolkingsafvloeiing van het platteland en de vraag naar luxere woningen mede als oorzaken hiervan aan te duiden.

Vermelden we hier tot slot nog dat het ouderdomspensioen in Zweden pas op 67-jarige leeftijd ingaat.

---

[1] In Nederland werd voor 1964 geraamd, dat de beroepsbevolking voor 16 % uit vrouwen bestaat.

b. De nationale economie

Van de Zweedse beroepsbevolking werkt momenteel nog ca. 12 % in de land- en bosbouw. Voor de landbouw alleen wordt dit voor 1964 geschat op 9 %. (Nederland ca. 10 %). Het bruto nationaal produkt tegen marktprijzen bedroeg in Zweden in 1961 een kleine 50 miljard gulden tegen in Nederland ongeveer 45 miljard gulden. Uitgedrukt per hoofd van de bevolking komt dit neer op ƒ 6500 resp. ca. ƒ 3800. Dit is niet de verhouding in reëel inkomen, aangezien de prijsverhoudingen en het niveau van de prijzen verschillend zijn - in Zweden zijn de meeste prijzen hoger dan in ons land - en bovendien is het consumptiepatroon per land anders. Globaal schat men dat de kosten voor normaal levensonderhoud (voeding, kleding, woning) in Zweden momenteel 20 à 25 % hoger liggen dan in ons land.

Uit de in- en uitvoerbalans van Zweden blijkt (zie bijlage 3), dat bijna 30 % van de totale uitvoer wordt ingenomen door hout en van hout afgeleide produkten. De grote importbehoefte van Zweden aan allerlei andere produkten wordt voor een belangrijk deel gecompenseerd door deze export aan hout e.d. van meer dan 3 miljard gulden. Ook wat machines, werktuigen en transportmiddelen (auto's, schepen) betreft, is de handelsbalans positief. Zweden was in 1964 het derde scheepsbouwland (na Japan en Groot Brittanië).

Enkele gegevens betreffende de in- en uitvoer van landbouwprodukten zijn in tabel 2 vermeld.

Tabel 2. Enkele gegevens van de in- en uitvoer van landbouwprodukten in 1962

Produktengroep	In miljoenen gulden[1]	
	invoer	uitvoer
Dierlijke produkten		
Vlees en levende dieren	50	132
Melk en zuivel	26	103
Div. veehouderijprodukten	25	16
Totaal	101	251
Plantaardige produkten		
Granen	90	81
Groenten	88	17
Fruit	285	6
Bollen, planten e.d.	76	1
Div. plantaardige produkten	57	15
Totaal	596	120

1) 1 Zweedse kroon is in dit verslag voor 0,70 gulden berekend

Vooral voor fruit, groenten en bloembollen is Zweden een importland. Voor vlees en zuivel is het land exporterend. Deze export was vooral gericht op Duitsland, Engeland en Italië. Door de EEG is echter b.v. een export in 1961 van varkensvlees van 22 miljoen gulden naar W-Duitsland teruggelopen tot vrijwel niets in 1963. Een vooral op zelfvoorziening afgestemde landbouw is, zoals nog nader zal blijken, de achtergrond van het Zweedse landbouwbeleid.

c. Bodem en klimaat

De bodem van Zweden bestaat grotendeels uit vast gesteente of een harde onderlaag van graniet en gneisen. Door de geologische ontwikkeling is vooral in het zuiden en midden een meer of minder golvend landschap ontstaan, waarin zand- en leemgebieden tussen de steengronden afwisselen. Na de ijstijd hebben hier en daar slibafzettingen plaatsgevonden - vooral in enkele gebieden in het zuidelijk deel van Zweden - die thans de beste landbouwgrond van Zweden vormen. In het noorden en over de halve breedte van het land langs de Noorse grens, is het land berg- en rotsachtig.

Door de warme golfstroom van de oceaan hebben de Scandinavische landen een milder klimaat dan elders op deze breedten. Zweden is van noord naar zuid echter bijna 1600 km lang en daardoor zijn de klimaatverschillen - en ook de lichtduurverschillen - er groot.

Het zuidelijke deel van het land heeft een klimaat dat niet sterk van het onze verschilt. De regenval is er gemiddeld 600 mm maar is in het westen hoger en in het oostelijk deel lager.

Naarmate men noordelijker komt, wordt het verschil in daglengten groter. Zelfs op het noordelijkste punt dat wij bezochten - ca. 150 km ten noorden van Stockholm - was het eind juni alleen tussen 22.30 en 1.30 uur schemerdonker. Door de lange lichtduur op de dagen tijdens de korte intensieve zomerperiode in Noord-Zweden - gedurende een korte periode in het uiterste noorden zelfs 24 uur per etmaal - kunnen verschillende gewassen daar nog rijp worden. De temperatuur is er dan niet zelden hoger dan in Zuid-Zweden, dat onder invloed van de zeewinden staat. De winter is in Noord-Zweden echter zeer lang, met in het uiterste noorden een periode waarin de zon niet boven de horizon verschijnt.

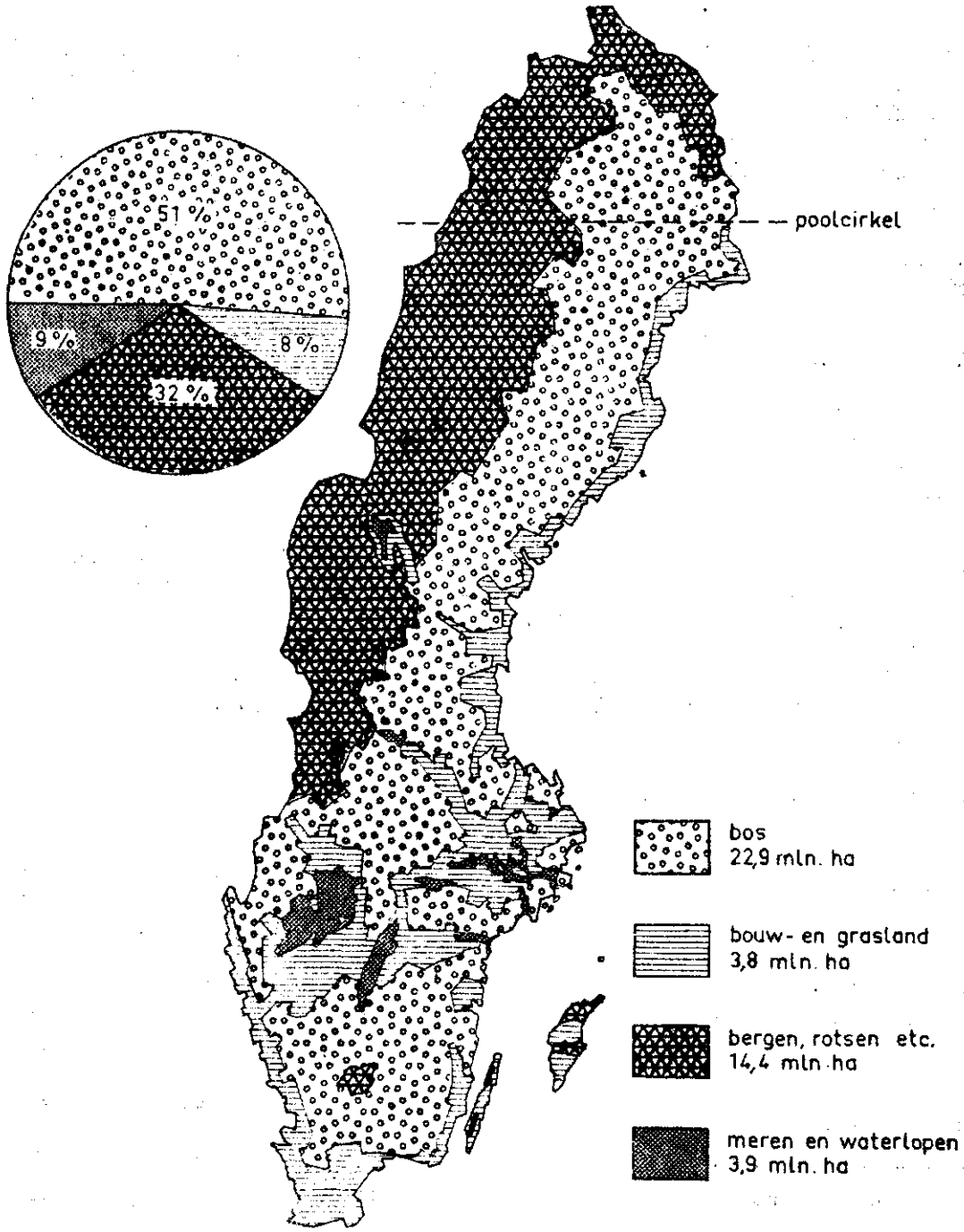
d. Landbouwgebieden, bodemgebruik en veestapel

Slechts 8 % van de oppervlakte van Zweden is in gebruik voor landbouw. Uit nevenstaand kaartje wordt een indruk verkregen van de ligging van de landbouwgebieden en de verdere oppervlakverdeling.

Het areaal landbouwgrond was in 1951 en 1961 als volgt (tabel 3).

Tabel 3. De oppervlakte landbouwgronden in Zweden in 1951 en 1961

Gebruik	In 1000 ha			Afname in % van '51 tot '61
	1951	1961	1961 t.o.v. 1951	
Bouwland	3647	3342	- 305	8,5
Verzorgd weiland	189	164	- 25	14
Natuurweide	535	360	- 175	33
Totaal	4371	3866	- 505	11,5

51 %
9 %
8 %
32 %
poolcirkel
bos
22,9 mln. ha
bouw- en grasland
3,8 mln. ha
bergen, rotsen etc.
14,4 mln. ha
meren en waterlopen
3,9 mln. ha

We zien hieruit dat in 10 jaar tijd de voor landbouw in gebruik zijnde gronden met 11 à 12 % zijn afgenomen. In gebieden met kleine bedrijven, waar door natuurlijke omstandigheden moeilijk bedrijfsvergroting valt te bereiken, wordt een verdere bebossing van landbouwgrond verwacht.

De externe omstandigheden voor de landbouw lopen tussen de verschillende gebieden sterk uiteen. Officieel wordt in Zweden een achttal landbouwgebieden onderscheiden. Deze zijn van zuid naar noord (zie ook kaartje pag. 11):

a. Het vrij vlakke kustgebied van Zuid-West-Zweden
b. Het zuid-oostelijke kustgebied met de eilanden Öland en Gotland
c. De bos- en heuvelgebieden van Zuid-Zweden
d. Het vrij vlakke gebied rondom de grote meren Vänern en Vättern
e. Het vrij vlakke gebied rondom Stockholm en Uppsala
f. De bos- en heuvelgebieden van Midden-Zweden
g. De zuidelijke helft van Noord-Zweden
h. De noordelijke helft van Noord-Zweden.

In het eerstgenoemde gebied zijn, zoals opgemerkt, de bodem- en klimaatomstandigheden voor de landbouw het gunstigst. Hier zijn streken, waar van verschillende gewassen ha-opbrengsten verkregen worden, die met de beste gebieden in Nederland kunnen wedijveren. De gebieden a, c, d en e werden op onze reis bezocht.

Om een indruk te geven van het gebruik van het bouwland vermelden we onderstaand de verbouwde gewassen in hoofdgroepen (tabel 4). In bijlage 4 is een overzicht per gewas opgenomen.

Tabel 4. Het gebruik van het bouwland[1)]

Gewassengroep	Opp. in 1000 ha			
	1951	1956	1961	1964 (voorlopige cijfers)
Broodgranen (tarwe, rogge)	419	521	349	315
Voedergranen (gerst, haver)	910	1067	1103	1163
Hakvruchten (aard., bieten)	205	197	162	133
Voedergewassen (vnl. kunstweiden)	1600	1436	1366	1333
Oliegewassen (vnl. koolzaad)	179	30	68	106
Groentegewassen op bouwland	8	11	12	12
Andere gewassen	17	14	25	21
Braak en onbewerkt bouwland	166	183	192	165
Totaal	3527	3488	3296	3248

1) De indeling van de Zweedse statistiek is aangehouden. Bedrijven met minder dan 2 ha bouwland zijn hierbij niet opgenomen; de totaal-telling wijkt daardoor iets af van die in tabel 3.

Er zijn enkele opvallende verschuivingen in het bouwplan opgetreden. De oppervlakte tarwe en rogge loopt de laatste jaren terug. Het gerstareaal neemt sterk toe. De verbouw van hakvruchten, vooral van aardappelen en van voederbieten, loopt terug.

Samenvattend ziet het gebruik van het bouwland er ongeveer als volgt uit:

granen	45 %
kunstweide e.d.	42 %
hakvruchten	4 %
oliegewassen e.a.	4 %
braak	5 %

Ondanks het feit dat meer dan 85 % van de oppervlakte landbouwgrond als bouwland staat geregistreerd, vormt de veehouderij over het algemeen de basis van de Zweedse landbouwbedrijven. De bouwlandexploitatie vindt vnl. ten dienste van de veehouderij plaats. 80 % van het boereninkomen wordt ontleend aan de produktie van melk en vlees. Alleen in het uiterste zuiden van Zweden is de akkerbouwproduktie voor de markt van belangrijke betekenis (het gebied Skåne). Voor suiker is Zweden niet helemaal zelfvoorzienend en voor aardappelen dikwijls ook niet. Per saldo vindt enige graanimport plaats. De verbouw van oliezaden is vooral sinds de laatste oorlog van belang.

We geven in dit algemene overzicht per slot een indruk van de ontwikkeling van de veestapel (tabel 5).

Tabel 5. De samenstelling van de veestapel (op de bedrijven > 2 ha)

Dieren	In 1000 stuks in			
	1951	1956	1961	1964 (voorlopige cijfers)
Paarden (incl. jonge dieren)	380	249	166	133
Melkkoeien	1479	1263	1155	1048
Rundvee > 1 jr:				
voor de slacht	37	91	229	222 (w.v.mannel. 148)
voor de opfok	435	409	442	387
Rundvee < 1 jr:	391	381	501	651 (w.v.mannel. 252)
Schapen en lammeren	191	108	134	217
Varkens (totaal)	1214	1561	1974	1863
Kippen	4879	3984	3989	?
Kuikens	3579	3728	4444	?

De belangrijke vermindering van het aantal melkkoeien is opvallend. Van 1951 tot 1964 beliep de teruggang 431000 ofwel 28 %. Het wordt waarschijnlijk geacht, dat het exportoverschot van Zweden aan zuivelprodukten binnen afzienbare tijd zal zijn verdwenen.

De mechanisatie heeft ook in Zweden een grote vermindering van het aantal paarden bewerkstelligd. De rundveemesterij heeft een zeer sterke uitbreiding ondergaan.

De varkenshouderij is van grote betekenis en snel in omvang toegenomen. De legkippenhouderij is teruggelopen. Men voorziet de eigen markt en heeft nog een klein overschot aan eieren voor export. Het aantal slachtkuikens neemt toe. Zweden is in dit opzicht zelfvoorzienend.

e. Het aantal landbouwbedrijven en de bedrijfsgroottestructuur

Over het hele land samengevat is de bedrijfsgroottestructuur in Zweden niet aanmerkelijk verschillend met die in ons land, als we de oppervlakte boerenbos buiten beschouwing laten. Wel is het percentage bedrijven groter dan 50 ha er hoger. Dit is vooral in de provincies rond Uppsala en Stockholm en in het uiterste zuiden het geval (zie kaartje pag. 7).
Waar de bodemomstandigheden het minst gunstig zijn, zijn naar verhouding de meeste kleine bedrijven, zoals b.v. in het noordelijk deel van Zweden. In heel Zweden is echter het gezinsbedrijf overheersend. Slechts 15 % van de in de landbouw werkzame personen verricht betaalde arbeid of m.a.w., bestaat uit vreemde arbeidskrachten. Dit is ook in Nederland ongeveer het geval.

Zoals in vorige reisverslagen reeds is aangegeven, loopt het aantal bedrijven de laatste jaren sterk terug. We nemen hier enkele cijfers op waaruit deze ontwikkeling blijkt.

Tabel 6. De bedrijfsgroottestructuur op basis van de opp. landbouwcultuurgrond

Bedrijfsgrootte in ha cultuurgrond	Aantal bedrijven in 1000-tallen			Aantal bedrijven in % van totaal[1]	
	1951	1956	1961	Zweden	Nederland
2 t/m 5 ha	96	88	67	29	37[2]
5 - 10 ha	90	83	75	32	26
10 - 15 ha	40	39	33	14	16
15 - 20 ha	20	21	20	9	9
20 - 30 ha	18	18	18	8	7
30 - 50 ha	11	12	12	5	4
50 - 100 ha	5	5	5	2	1
> 100 ha	2	2	2	1	
Totaal	282	268	232	100	100

1) Zweden 1961, Ned. 1962 - CBS

2) Ned: 1 - < 5 ha

Zweden telde dus in 1961 ca. 232000 landbouwbedrijven met 2 of meer ha cultuurgrond. De oppervlakte boerenbos en natuurweide is hierbij niet inbegrepen. Met totaal ruim 3,3 miljoen ha cultuurgrond wordt dit 14 à 15 ha gemiddeld per bedrijf (Ned. 11 à 12 ha). Veel landbouwbedrijven in Zweden omvatten ook een zekere oppervlakte bos. In de belangrijkste landbouwgebieden is het neveninkomen van de boeren uit bosexploitatie echter betrekkelijk gering (zie bijlage 5).

We zien verder dat het aantal geregistreerde landbouwbedrijven in 10 jaar tijds met ca. 50000 is afgenomen of met bijna 18 %. De verdwijning van bedrijven vindt tot nu plaats in de categorieën tot ca. 15 ha. Men verwacht algemeen, dat deze teruggang zich de komende jaren zal voortzetten.

De oppervlakte cultuurgrond in exploitatie bij bedrijven groter dan 50 ha is in Zweden wel aanmerkelijk groter dan in Nederland nl. 23 resp. 7 %.

Ruim 70 % van de oppervlakte cultuurgrond wordt als eigendom geëxploiteerd. Het percentage pacht is van 1930 tot 1951 weinig veranderd. In 1961 bleek echter dat dit de laatste jaren sterk was toegenomen. We kunnen hiervan de volgende gegevens vermelden (tabel 7).

Tabel 7. Het percentage gepachte cultuurgrond

Jaar	Oppervlakte gepachte cultuurgrond in procenten van de opp. cultuurgrond per bedrijfsgroottoklasse							van de totale opp. cultuurgrond
	2-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	> 100 ha	
1951	13	16	23	30	38	42	28	26
1961	11	16	24	33	41	48	34	29

Het is opvallend dat de wijziging in de pacht-eigendomverhoudingen samenhangt met de bedrijfsgrootte. Het percentage pacht is toegenomen voor de bedrijven groter dan 20 ha. Naarmate de bedrijven groter zijn, is de pachttoename sterker.

f. De verdeling van de bosexploitatie

De bosexploitatie is voor de Zweedse economie van zeer belangrijke betekenis. Het land heeft bijna 23 miljoen ha bos, d.i. meer dan 50 % van de hele oppervlakte van Zweden. De helft van de oppervlakte bos wordt door boeren bij een landbouwbedrijf beheerd. Deze ruim 11 miljoen ha bos is verdeeld over ca. 240000 bedrijven. Voor het merendeel is dit bos ook eigendom van de boeren.

Landbouwers, overheidslichamen en particuliere ondernemingen exploiteren ca. 50 %, 25 % resp. 25 % van het Zweedse bosareaal.

Uit een nadere verdeling van de boerenbosexploitatie (zie bijlage 6) komt naar voren, dat ruim 70 % van de landbouwbedrijven bos in beheer heeft. 16 % van de bedrijven heeft meer dan 50 ha bos in exploitatie. Dit percentage is voor de verschillende bedrijfsgrootteklassen niet sterk uiteenlopend.

Uit een gebiedsverdeling blijkt verder nog dat, zoals opgemerkt is - en natuurlijk is - de boerenbosexploitatie in de belangrijke landbouwgebieden van Zweden niet van grote betekenis voor het inkomen is. Dat is in de eerdergenoemde gebieden a, b, d en e (zie bijlage 5). Slechts 8 % van de boerenbosexploitatie ligt in deze eigenlijke landbouwgebieden gezamenlijk. 50 % van de boerenbosexploitatie ligt in de gebieden g en h (Noord-Zweden), waar bij de over het algemeen kleine eenheden cultuurgrond, de bosexploitatie van veel belang is.

II. HET OVERHEIDSBELEID EN DE ONTWIKKELING VAN DE ECONOMISCHE VERHOUDINGEN VOOR DE LANDBOUW

a. Het landbouwbeleid van de overheid

Het uitgangspunt van de landbouwpolitiek in Zweden is de voorziening in de eigen behoefte aan voedsel.

In 1947 werd een officiële basis voor het inkomensbeleid in de landbouw door het Zweedse parlement ("Rijksdag") goedgekeurd. De doelstelling was een inkomensgelijkheid tussen de landbouw en werkers in andere sectoren. In 1955 werd dit nader gepreciseerd. Voor de inkomensvergelijkingen zou worden uitgegaan van goed geleide bedrijven van 10 tot 20 ha in goede landbouwgebieden enerzijds en de lonen van industrie-arbeiders in kleine centra anderzijds. Tevens werd vastgesteld dat gelijkheid van de arbeidsinkomens zou worden nagestreefd. Men beoogde de doelstelling door maatregelen aan twee zijden te bereiken, nl. steun aan de prijzen voor landbouwprodukten en anderzijds rationalisatie op de bedrijven. Op verschillende aspecten van de rationalisatie op de bedrijven en de organisatie en het beleid van overheid en bedrijfsleven in deze, wordt in volgende hoofdstukken nader ingegaan.

De prijssteun- en reguleringsmaatregelen zijn opgedragen aan een Nationale Raad voor de Landbouwmarkt (Statens Jordbruksnämnd);
dit is een publiek-rechtelijk orgaan, dat te vergelijken is met onze PBO's. Sinds 1-1-'63 zijn naast producenten en andere groeperingen ook vertegenwoordigers van de consumenten in het bestuur opgenomen. Deze Marktraad wordt door de regering benoemd.

De rationalisatie-activiteiten worden uitgevoerd door de Nationale Raad voor de Landbouw (min of meer te vergelijken met onze Directie v.d. Landbouw. Zie hiervoor echter hoofdstuk IV e.v.).

De Nationale Raad voor de Landbouwmarkt is het uitvoerend orgaan voor het landbouwbeleid, zoals dit door het Parlement is vastgesteld. Onder toezicht van de Nationale Raad voor de Economische Verdediging is deze Marktraad tevens belast met de uitvoering van zaken aangaande de voedsel- en voedervoorziening in ruime zin. Het uitoefenen van kwaliteitscontroles behoort ook hiertoe. Zij laat verder economisch en statisch onderzoek uitvoeren voor haar informatie aangaande prijzen, terwijl ze anderzijds door deskundigen berekeningen en registraties van het inkomen in de landbouw laat opstellen. Voor de landbouwprijsregelingen treedt zij periodiek met de speciale onderhandelingsdelegatie van de boeren in contact. Deze laatste bestaat uit 10 leden; 5 hiervan worden benoemd door de Federatie van Landbouwcoöperaties in Zweden en 5 door de Zweedse Boerenbond. Het Parlement moet het tussen de Marktraad en boerenvertegenwoordigers overeengekomen "contract" eerst goedkeuren, alvorens een regeling ingaat.

In 1956 is een systeem van prijsregeling ontworpen, dat de meeste Zweedse landbouwprijzen verbindt met de wereldmarktprijzen en dat tot op heden van kracht is. Het systeem berust op het principe dat voor ieder produkt een zgn. middenprijs wordt vastgesteld met een mogelijke uitloop of daling naar boven resp. naar beneden. Dat zijn dus de prijsgrenzen. Als de prijs van een bepaald produkt de bovengrens passeert, dan wordt import automatisch vergemakkelijkt of vrij. Daalt de prijs beneden de ondergrens dan is import automatisch moeilijk of verboden en wordt een prijstoeslag verleend.

De Zweedse boer heeft zelden geheel vlak land; dikwijls heeft hij ook bos

Een rationaliserings-project (Flo-530 ha); pas als een derde van de grond door de Provinciale Raad is aangekocht wordt hier tot herindeling en vergroting van de blijvende bedrijven overgegaan

Aan het winnen van goed hooi van de kunstweiden wordt nog veel arbeid besteed

Aanleg van drainage wordt gestimuleerd; terreinligging en perceelsvorm zijn door natuurlijke omstandigheden meestal verre van ideaal

Bij binnenlandse prijzen tussen de onder- en bovengrens geldt bij import een heffing, die per produkt verschillend is. Met deze heffingen wordt beoogd de prijzen voor de binnenlandse markt op het peil der middenprijs te houden. Bij deze middenprijzen zou de nagestreefde inkomenspariteit worden bereikt. De regering garandeert de middenprijzen echter niet. Realisatie is slechts mogelijk voor de op de binnenlandse markt te plaatsen hoeveelheden. Bij overschotten ondervindt de Zweedse boer de invloed van de wereldmarktprijzen. De nagestreefde inkomenspariteit bleek dan ook niet bereikt te worden, waarna in 1959 een nieuwe overeenkomst tussen landbouw en overheid voor 6 jaar van kracht werd.

Wat het prijsbeleid betreft, zou de invloed van dalingen van het prijspeil op de wereldmarkt op de binnenlandse prijzen door sterkere heffingen worden tegengegaan en binnenlandse produktiekostenstijgingen directer in het peil der middenprijzen worden doorberekend. Loonstijgingen tot 3 % per jaar zouden door toeneming van de arbeidsproduktiviteit op de landbouwbedrijven zijn op te vangen. Een belangrijk punt was verder, dat aan het eind van de 6-jarige periode - d.i. augustus 1965 - de inkomensvergelijking zou worden gebaseerd op bedrijven met 20-30 ha cultuurgrond in goede landbouwgebieden i.p.v. op bedrijven met 10-20 ha cultuurgrond. In hoever en op welke wijze dit na 1965 zal worden doorgevoerd, is thans nog niet bekend.

Verder werd in 1959 o.a. vastgesteld, dat bepaalde overheidshulp bij rationalisatie (zie hfdst. VI) verleend kon worden tot aan de grootte van een zgn. tweegezinnenbedrijf toe. Totdien was dit slechts mogelijk voor het ééngezinsbedrijf.

Bevorderd zou worden een vergroting tot bedrijven, waarop 1 of 2 personen rationeel werkzaam konden zijn zonder verdere arbeidsaanwending van buiten de eigen gezinnen en waarop een arbeidsinkomen als in de industrie kon worden bereikt. In het algemeen zouden dit bedrijven met 25-45 ha cultuurgrond zijn, maar gesteld wordt dat de wenselijke oppervlakte sterk kan variëren met de natuurlijke produktieomstandigheden en het bedrijfstype. Rationalisatie-steun tot 60-80 ha wordt daarbij thans niet ongewoon genoemd. (Opmerking. Ook van diverse andere zijden o.a. door Directeuren van Provinciale Landbouw Kamers en Provinciale Landbouwraden werd een bedrijf van een omvang als voor twee gezinnen - *two family farm* - wenselijk genoemd. Hierop moeten dus minstens twee volwaardige arbeidskrachten - boer + arbeider, boer + zoon of twee samenwerkende boeren - produktief werkzaam kunnen zijn met eventueel periodieke gezinshulp. Twee personen worden veelal arbeidsorganisatorisch nodig geacht en laten verder, zoals wenselijk wordt beschouwd, keuze van een tweetal specialisaties - uit melkveehouderij, akkerbouw, veredelingsprodukties - toe. Bij de doorvoering van bedrijfsvergrotingen en andere rationalisatiemaatregelen werd hiernaar doelbewust gestreefd, naar wij in verschillende gevallen konden constateren).

Deze wijzigingen van 1959 zijn belangrijk als aanduiding voor de ontwikkeling van het landbouwbeleid in Zweden.

Voortgezette en geïntensiveerde rationalisatie op de bedrijven wordt van overheidszijde als voorwaarde gesteld voor verwezenlijking van de beleidsdoeleinden. In het hiervoor ontworpen hulpprogram, door wetgeving en financiële steun, onderscheidt men:

a. externe rationalisatie: voornamelijk bedrijfsvergroting

b. interne rationalisatie: verbetering van de grond en van de gebouwen

c. verbetering van de bedrijfsvoering.

De uitvoering van maatregelen onder a en b, is opgedragen aan de zgn. Provinciale Landbouw Raden (zie hoofdstuk VI) en die onder c aan de zgn. Provinciale Landbouwkamers (zie hoofdstuk V).

De in het officiële beleid nagestreefde inkomensgelijkheid werd ook na 1959 in de praktijk niet bereikt. Uit de jaarlijks verzamelde gegevens blijkt, dat de inkomens op de basis-landbouwbedrijven en van industriearbeiders steeds verder ten ongunste van de landbouw uiteen gaan lopen.

b. De directe prijs- en inkomenssteun van de overheid

Jaarlijks wordt op de landbouwbegroting een bedrag van de ca. 200 miljoen gulden uitgetrokken voor algemene prijstoeslagen en subsidies en voor speciale inkomenssteun aan kleine boeren. Voor 1964-1965 is ruim 207 miljoen gulden beschikbaar.

De besteding van dit bedrag is globaal als volgt:

Algemene toeslag op de melkprijs	ƒ 69	miljoen
Steun aan kleine bedrijven	ƒ 67	"
Subsidie bij de verwerking van diverse produkten (o.a. voor mosterd, visconserven, biscuits e.d.) i.v.m. afbraak van importheffingen in EVA-verband	ƒ 39	"
Bijdragen in de oogstschadeverzekering	ƒ 13	"
Bijdragen voor de landbouwboekhoudingen	ƒ 0,8	"
Steun aan de vezelgewassen	ƒ 0,5	"
Opslag van levensmiddelen (voor defensie)	ƒ 15	"
Kosten van het uitvoerend orgaan	ƒ 3	"
Totaal ca.	ƒ 207	miljoen

De invoerheffingen op Landbouwprodukten bedroegen, na aftrek van exportrestituties, de laatste jaren ca. 160 miljoen gulden (1962-1963) en 132 miljoen (1963-1964) en deze worden voor 1964-1965 geraamd op 117 miljoen gulden. Uit deze invoerheffingen wordt de algemene toeslag op de melkprijs betaald, de subsidie bij de verwerking van diverse produkten en eventueel andere marktregelingen. Over 1962-1963 b.v. werd uit de invoerheffingen nog betaald

een subsidie op broodgraan ƒ 43 miljoen
een subsidie op voergraan ƒ 14 miljoen
en een subsidie voor het suikerfonds ƒ 4 miljoen

De algemene toeslag op de melkprijs komt voor 1964-1965 neer op ruim 52 cent per kg melkvet of ongeveer 2 cent per kg melk met 3,7 % vet.

De steunverlening aan kleine bedrijven, zoals deze voor de lopende 6-jarige regeling van het landbouwbeleid (1959-1965) is vastgesteld, bestaat uit twee gedeelten nl.

1. Een areaaltoeslag voor bedrijven van 2-10 ha, variërende van ƒ 140 tot ƒ 280 per bedrijf.
   De in aanmerking komende bedrijven mogen een bepaald bedrag aan inkomsten- en vermogensbelasting niet overschrijden.
2. Een speciale toeslag per kg melk nl.
   bij levering van 1000- 9000 kg per jaar: 3½ cent per kg
   bij levering van 9000-15000 kg per jaar: ƒ 280 totaal
   bij levering van meer dan 15000 kg per jaar: ƒ 280 verminderd met 2,8 cent per kg melk geleverd boven 15000 kg.

Voor Noord-Zweden en enkele berggebieden, geldt bovendien nog een extra toeslag op de melkprijs. Deze toeslag varieert van gebied tot gebied van 1 cent tot ruim 7 centen per kg melk. Deze toeslag wordt gegeven in verband met de ongunstige produktie-omstandigheden ter plaatse en is onafhankelijk van de geleverde hoeveelheden melk. Wel is zeker dat het hier meest kleine bedrijven betreft.

In totaal wordt jaarlijks ca. 14 à 15 miljoen gulden uitgekeerd als areaaltoeslag voor kleine bedrijven. De speciale toeslag op de melkprijs voor kleine bedrijven vraagt ca. 27 à 28 miljoen gulden per jaar, terwijl als extra toeslag voor Noord-Zweden en enkele berggebieden ca. 25 à 26 miljoen gulden per jaar wordt betaald.

Zweden kent dus een belangrijk vraagstuk van kleine bedrijven, gezien de speciale steunverlening tijdens een periode van hoogconjunctuur. Voor een deel hangt dit vraagstuk hier samen met het bevolkt houden van grote gebieden met ongunstige produktievoorwaarden.

Anders dan in vorige jaren geldt de steunregeling voor kleine bedrijven momenteel alleen nog voor reeds gevestigde kleine boeren. Boeren die een klein bedrijf beginnen, vallen niet meer onder deze regeling.

Hoe deze steunregelingen na 1 juli 1965 zullen worden voortgezet is nog niet bekend.

c. <u>De prijzen van landbouwprodukten</u>

Zoals opgemerkt, worden er periodiek voor de meeste landbouwprodukten zgn. middenprijzen voor de groothandel overeengekomen, waarbij de beoogde inkomenspariteit zou worden bereikt.

In tabel 8 zijn enkele oriënterende gegevens opgenomen omtrent produktenprijzen en invoerheffingen in Zweden. De gemiddelde door de boeren ontvangen prijzen over de perioden 1961-1962 en 1962-1963 zijn ontleend aan een overheidsrapport voor de FAO. De onder 1964 vermelde producentenprijzen betreffen hoofdzakelijk een momentopname in juni 1964.

Tabel 8. Enkele middenprijzen en producentenprijzen

produkt	In guldens per 100 kg					
	dec. 1962	sinds 19 juni 1964		gemiddelde producentenprijzen		
	middenprijs o)	middenprijs o)	prijsgrenzen o)	1961-1962	1962-1963	juni 1964 1)
tarwe 2)	34,30	42,-	37,10-46,90	30,81	34,95	ca. 37,-
rogge 3)	31,50	39,20	34,30-44,10	28,12	32,23	ca. 35,-
haver 4)	geen	-	-	24,20	28,02	ca. 30,50
gerst 5)	geen	-	-	25,21	28,85	ca. 31,-
cons.aard. 6)	24,85	29,05	24,50-33,60	23,07	27,30	-
suiker 7)	66,18	74,06	66,91-81,21			-
suikerbieten	geen	-	-	50,47	61,04	ca. f 58 à f 60 (oogst '64)
melk à 3,8 % vet 8)	geen	-	-	31,98	32,59	31,50 (zomer)
eieren 9)	295,40	337,40	301,70-373,10	228,90	256,90	220,50
rundvlees 10)	356,30	416,50	366,80-466,20	336,70	355,60	443,80
varkensvlees 11)	301,70	344,05	302,40-385,70	260,40	289,10	299,60

o) De invoerheffingen blijven constant, zolang de binnenlandse groothandelsprijzen binnen de zgn. prijsgrenzen liggen.

1) Niet-officiële prijsgegevens

2) Invoerheffing sinds 19 nov.'64: *f* 20,05/100 kg. Totale staffel over het bewaarseizoen *f* 2,80

3) Invoerheffing sinds 19 nov.'64: *f* 20,05/100 kg. Totale staffel over het bewaarseizoen *f* 2,80

4) Invoerheffing was dec.'62 : *f* 19,18/100 kg.

5) Invoerheffing was dec.'62 : *f* 19,60/100 kg.

6) Invoerheffing sinds 19 nov.'64 : *f* 12,25/100 kg. Prod.prijzen incl. vr.aard.

7) Invoerheffing sinds 19 nov.'64 : *f* 31,94/100 kg.

8) De winterprijs voor de producent is ca. 3½ cent/kg hoger dan de zomerprijs.

9) Invoerheffing sinds 19 nov.'64 : *f* 148,40/100 kg.

10) Invoerheffing sinds 19 nov.'64 : *f* 160,30/100 kg (gesl.gewicht).

11) Invoerheffing sinds 19 nov.'64 : *f* 107,80/100 kg (gesl.gewicht).

Daar er 40 % van de geleverde melk in de vorm van onder- of karnemelk naar de boerderij teruggaat, is de producentenprijs voor melk moeilijk te berekenen. We zagen, incl. terugleveringen en subsidies, de door de veehouder in Zweden gemiddeld ontvangen prijs tijdens de laatste jaren als volgt berekend per kg melk met 3,8 % vet:

1957: 29,4 cent
1958: 28,9 cent
1959: 27,4 cent
1960: 29,7 cent
1961: 30,90 cent
1963: 34,65 cent.

Ook voor oliezaden (vnl. koolzaad) geldt een bepaalde prijsregeling. De producentenprijzen voor koolzaad bedroegen in 1962, 1963 en 1964 per 100 kg ƒ 61,60, ƒ 70 resp. ƒ 56. De relatie van verschillende producentenprijzen met de wereldmarktprijzen blijkt ook uit de prijs voor suikerbieten, welke voor oogst 1963 in Zweden ca. ƒ 72 per ton bedroeg.

Vermelden we hier per slot, dat de bescherming van de tuinbouw plaatsvindt door vrij hoge invoerheffingen, aangevuld met spertijden, waarin invoer verboden is.

d. De arbeidslonen

De loonontwikkeling in Zweden is in de afgelopen jaren even explosief geweest als in ons land.

In onderstaand overzicht geven we het verloop in indexcijfers weer met de ontwikkeling in Nederland ter vergelijking (tabel 9). De voor 1964 opgenomen uurlonen gelden incl. soc.lasten voor ongekwalificeerde arbeid en zijn uiteraard globaal. De voor Nederland vermelde gegevens van 1964 zijn afgeleid uit de CBS-cijfers van voorgaande jaren.

Tabel 9. De loonontwikkeling in Zweden en in Nederland

Jaar	Indexcijfers voor de officiële lonen (1954 = 100)			
	Zweden		Nederland	
	landbouw	industrie	landbouw	industrie
1954	100	100	100	100
1955	110	108	106	105
1956	117	117	112	110
1957	125	124	127	123
1958	132	132	141	129
1959	138	138	147	132
1960	152	148	158	144
1961	169	160	167	152
1962	186	173	178	166
1963	206	186	196	179
1964	ca. 222 (ƒ 4,70/uur)	ca. 199 (ƒ 5,50/uur)	ca. 228 (ƒ 3,10/uur)	ca. 211 (ƒ 3,80/uur)

Het verschil in landbouw- en industrielonen dat tot 1960 in Zweden bestond, is thans voor een deel verdwenen, door de snellere loonstijging in de landbouw sinds 1960. In de praktijk blijkt, dat het nog te constateren loonverschil in Zweden niet voldoende is om overgang van landbouw naar industrie erg aantrekkelijk te doen zijn. Er worden diverse gevallen geconstateerd, waarin iemand weer naar de landbouw terugkeert. Verondersteld wordt dat de aanzienlijk hogere huisvestingskosten in de grotere plaatsen hierbij ook een rol spelen.

In 1964 bedraagt het CAO-jaarinkomen in Zweden van een volwassen landarbeider ca. ƒ 9800. Het officiële uurloon in de landbouw is momenteel ƒ 4,20 excl. de sociale kosten, die tot 80 cent per uur gaan (19 %). Voor de boer bedragen de jaarkosten ƒ 9800 + minimaal 8 % sociale kosten.

De officiële werktijd in de veehouderij bedraagt het gehele jaar 45 uur per week. In de akkerbouw geldt van april tot en met oktober een officiële werkweek van 48 uur, voor november geldt 45 uur en voor de periode december tot maart 40 uur. Zowel het officiële uurloon als het aantal arbeidsuren per jaar (2350), is voor de veehouderij en de akkerbouw in Zweden gelijk. In de periode april tot oktober krijgt de werknemer 12 vrije zaterdagen. Verder heeft hij sinds 1 januari 1964 recht op 4 weken betaalde vakantie.

Op de bezochte bedrijven is ons gebleken dat bovenstaande officiële loonbedragen inderdaad betaald worden aan de ongeschoolde arbeiders, als die weinig akkoordwerk verrichten. Het akkoordwerk neemt toe op de Zweedse bedrijven.

Voor de trekkerchauffeurs op de bezochte bedrijven konden we gemiddeld aan jaarkosten voor de boer, incl. sociale kosten, ƒ 12000 berekenen. De melkers-veeverzorgers op de grotere bedrijven werken veelal op een contract, waarbij, naast een basisloon, de hoeveelheid geproduceerde melk, de melkkwaliteit en de overuren een belangrijke invloed op het loon hebben. De jaarinkomens voor de melkers-veeverzorgers liepen daardoor, naar onze indruk, nogal uiteen tussen de verschillende bedrijven, maar liggen algemeen hoger dan het loon voor de trekkerchauffeurs.

De in de CAO voor landarbeiders voor dienstwoningen overeengekomen huur is afhankelijk van het wooncomfort en bedraagt gemiddeld ca. ƒ 700 per jaar. Over geheel Zweden gezien beschikt ca. 60 % van de vaste mannelijke arbeidskrachten in de landbouw (28000 in 1963) over een dienstwoning.

Het industrieloon in de kleine plaatsen bedroeg in 1964 ca. ƒ 10500 à ƒ 11000. De huurkosten in de steden zijn echter - zoals opgemerkt - aanzienlijk hoger dan die voor de landarbeiders. Het gemiddelde industrieloon - over de gehele Zweedse industrie - wordt voor 1964 voorlopig berekend op ƒ 11900.

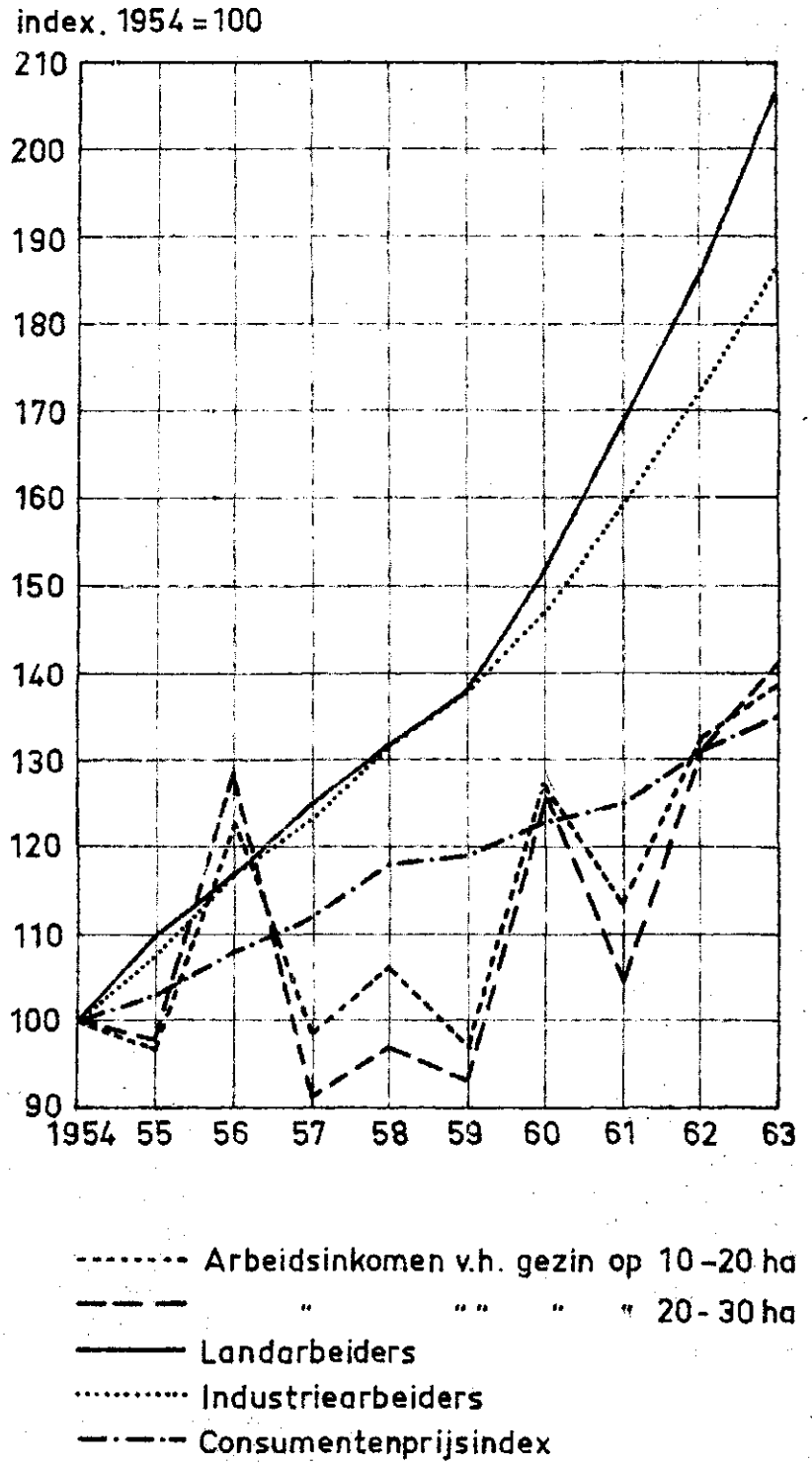
e. De bedrijfsuitkomsten in de landbouw

Ondanks de officiële beleidsdoeleinden blijken de inkomens op de basisbedrijven in de landbouw steeds verder achter te blijven bij de industrielonen. De loonstijgingen worden niet ieder jaar zonder meer bij de herziening van de middenprijzen ingecalculeerd. De marges, die boven en beneden de middenprijzen kunnen voorkomen, bieden voor de Zweedse boeren vele ongunstige kansen zoals wel gebleken is. Naarmate de eigen produktie van verschillende produkten de binnenlandse vraag meer overtreft, zal het systeem van prijstoeslagen - uit invoerheffingen te betalen - hogere middenprijzen en hogere importheffingen op de invoerprodukten vragen. Verder is gebleken, dat de rationalisatiemaatregelen op de bedrijven - die in hun effect de loonstijgingen zouden moeten bijhouden - daartoe niet toereikend zijn, althans zeker niet op korte termijn.

We geven onderstaand de inkomensvergelijkingen, zoals die voor het jaar 1963 - 1964 zijn vastgesteld. Ter vergelijking zijn ook die voor 1961 - 1962 opgenomen.

	1961-1962	1963-1964
Industrieloon, middelgrote steden	ƒ 10100	ƒ 11700
Arbeidsinkomen boer (10-20 ha)	ƒ 5100	ƒ 6300
Verschil	ƒ 5000	ƒ 5400
Arbeidsinkomen van het gezin:		
op bedrijven 10-20 ha	ƒ 9200	ƒ 11000
op bedrijven 20-30 ha	ƒ 10400	ƒ 12950

Grafiek 1 - Arbeidsinkomen van het gezin op landbouwbedrijven en de uurlonen van land- en van industriearbeiders in Zweden in de jaren 1954-1963.[1])

[1]) 1963 - voorlopige gegevens.

Het arbeidsinkomen van de boeren op de officieel als basis voor de berekeningen overeengekomen bedrijven, heeft de laatste jaren 50 à 55 % bedragen van het industrieloon waarmee een inkomenspariteit wordt nagestreefd (zie ook grafiek 1).

Ofschoon het gezinsinkomen niet als maatstaf geldt, wordt de berekening hiervan steeds ook opgenomen. Hierbij blijkt, dat de gezinsinkomens niet veel verschillen met de industrielonen. Wij vernamen van de zijde van de landbouworganisaties, dat van die zijde momenteel een onderzoek wordt ingesteld naar de arbeidsinkomens van de gezinnen van industrie-arbeiders, om ook op die basis tot een reële vergelijking te komen.

Zoals reeds opgemerkt, ligt het in de bedoeling, dat van augustus 1965 af, de arbeidsinkomens op bedrijven van 20-30 ha in de goede landbouwgebieden tot maatstaf zullen worden genomen.

Het arbeidsinkomen van het gezin uit landbouw op bedrijven van verschillende grootte, zoals dat over 1960-1961 werd berekend, gaf onderstaand beeld als gemiddeld over heel Zweden:

Tabel 10. Het arbeidsinkomen van het gezin per bedrijfsgrootteklasse in 1960-1961

Oppervlakte cultuurgrond in ha	Arbeidsinkomen van het gezin	
	Zweden, gemiddeld	Kustgebied van Zuid-West-Zweden: gemiddeld
2- 5	f 3010	f 3220
5- 10	f 5040	f 6090
10- 20	f 7420	f 9660
20- 30	f 9170	f 12040
30- 50	f 11060	f 14980
50-100	f 13160	f 18060
> 100	f 18340	f 31990
Gemiddeld over alle bedrijfsgrootten	f 5950	f 10290

Deze berekening, die gebaseerd is op de belastingopgaven, is niet precies op dezelfde wijze geschied, als die van het inkomen gehanteerd in het landbouwbeleid. Volgens deze laatste berekening komen de inkomens lager.

Over het geheel genomen, geeft het overzicht - naar ons werd meegedeeld - wel een betrouwbare indruk van de verschillen tussen de bedrijfsgrootten en een aanduiding van de invloed van het gebied. Zoals bij de landbouwgebieden is vermeld, is Zuid-West-Zweden het beste gebied wat bodem en klimaat betreft. Voor uitvoeriger gegevens omtrent de inkomens in de Zweedse landbouw zij verwezen naar bijlage 3.

In grafiek 1 is een overzicht opgenomen van het verloop van de lonen in landbouw en in industrie en van het arbeidsinkomen van de gezinnen op landbouwbedrijven van 10-20 ha en van 20-30 ha. Hieruit blijkt duidelijk hoe de verhoudingen tussen de gezinsinkomens op de landbouwbedrijven en de uurlonen in landbouw en industrie, zich ten nadele van eerstgenoemde inkomens hebben ontwikkeld.

III. INDRUKKEN VAN DE BEDRIJVEN EN VAN DE BEDRIJFSVOERING

a. Algemeen

Als bijlage bij dit verslag zijn een aantal gegevens en bijzonderheden opgenomen van de bezochte landbouwbedrijven. Onderstaand wordt iets nader ingegaan op de algemene indrukken die op de bedrijven en uit de gevoerde gesprekken werden verkregen omtrent de bedrijfsvoering en de bedrijfsontwikkeling. We zijn ons bewust dat de weergave geschiedt op grond van uiteraard een beperkt veld van waarnemingen. Bovendien worden bezoekers - zowel hier als elders - in de regel niet naar "gemiddelde bedrijven" geleid. Anderzijds houdt deze selectie in, dat de bezoeker wel geconfronteerd wordt met ontwikkelingen die gaande zijn.

Het algemeen voorkomende bedrijfstype in Zweden is het gemengde bedrijf. Zoals reeds is opgemerkt, wordt bijna 80 % van het boereninkomen gevormd in de veehouderij. Wel wordt alle grond, die geploegd kan worden, als bouwland geëxploiteerd. Dit geschiedt voor een groot deel in wisselbouw. Naast de meer dan 40 % kunstweide en voedergewassen op het bouwland worden ook de 35 % voedergranen hoofdzakelijk voor de eigen veehouderij bestemd. De laagste delen van het algemeen glooiende terrein (vanwege te grote vochtigheid) en percelen met te veel stenen en rotsen, zijn als al of niet verzorgde en bemeste natuurweide in gebruik. De opbrengst hiervan is veelal niet hoog; in de praktijk dienen die gronden dikwijls als weide voor de pinken.

Uit hoofdstuk II zal duidelijk zijn, dat de belangrijkste vraag waarvoor de Zweedse boer als ondernemer wordt gesteld, is, hoe hij in de pas kan komen met de algemene inkomensontwikkeling in Zweden. Grotere bedrijven of een grotere produktieschaal werd algemeen centraal gesteld, zowel door de boeren op de bezochte bedrijven als door de vertegenwoordigers van bedrijfsleven en overheid. Typerend in deze is een passage die we aantroffen in een rapport van de Zweedse Boerenbond: "In deze omstandigheden is de vraag voor de individuele boer niet meer of hij moet rationaliseren, maar in welke richting hij moet gaan en in welk tempo. Studies van verschillende maatregelen in de laatste jaren hebben laten zien dat de meest effectieve maatregelen zijn gelegen in bedrijfsvergroting en in een groter aantal dieren".
Als de belangrijkste problemen, die daarbij naar voren komen, worden de financiering en het prijsrisico bij specialisatie genoemd. Wat het eerste knelpunt betreft, hieraan tracht de overheid tegemoet te komen door kredietgaranties, leningen en subsidies (Zie hfdst. VI). Wat het tweede punt betreft moet gewezen worden op de sterke coöperatieve organisaties in Zweden. Deze streven vooral naar beheersing van de groothandel in de basisprodukten en van enkele vertikale distributiekanalen tot en met de detaillist ter controle van de marges in de verdere stadia (zie hfdst. VIII). Daar op het gebied van zuivelprodukten en vlees de groothandel voor de eigen markt geheel resp. voor een groot deel door de coöperaties beheerst wordt, ligt het prijsrisico voor de Zweedse boeren in de mate waarin van de dierlijke produkten overschotten ontstaan.

b. De mogelijkheden voor de melkveehouderij nemen een centrale plaats in bij de bedrijfsontwikkeling

Mogelijkheden tot effectieve intensivering van de bodemexploitatie (tuinbouw, fruitteelt e.d.) staan onder de omstandigheden in Zweden[1] niet open op een schaal van betekenis. In deze richting is het vraagstuk van de bedrijfsgrootte dus niet oplosbaar. Wel zijn rond de grotere steden een aantal kleine bedrijven, die van de kansen gebruik maken die de welvaart biedt, door aardbeien e.d. te gaan telen en direct aan de winkels te gaan leveren. Op landelijke schaal kan dit in Zweden echter niet van betekenis zijn.

---

[1] de afzetmogelijkheden hierbij inbegrepen

De indruk werd gekregen dat zowel op de grote als op de kleine bedrijven de overwegingen rond de melkveehouderij een centrale plaats innemen. Op de gezinsbedrijven werden de verdere inkomensmogelijkheden op de bestaande bedrijven vooral afhankelijk gezien van het aantal melkkoeien dat maximaal gehouden kan worden onder voorwaarden van goede produktiviteit en verzorging der dieren. De grenzen staan hierbij uiteraard niet nauwkeurig voor ogen, maar 20 à 25 melkkoeien op een gezinsbedrijf werd in verschillende gevallen als minimum genoemd om zich in de naaste toekomst staande te kunnen houden. Er zijn b.v. streken waar men voor de bestaande bedrijven geen verdere mogelijkheden voor de toekomst ziet. Deze bedrijven waren gelegen op smalle stroken cultuurgrond tussen beboste heuvelruggen. Het aantal melkkoeien bedroeg veelal minder dan 15. Vergroting van deze bedrijven stuit op bezwaren aangezien ze stuk voor stuk als het ware omsloten zijn door steenachtige gronden. Ieder bedrijf is daar als een natuurlijke eenheid te zien. Het ter hand nemen van de moderne veredelingsproduktie werd op deze bedrijven moeilijk geacht. De vereiste investeringen werden, gezien de aanwezige geringe kapitaalkracht, te riskant geacht, vooral omdat geen voederbasis op het bedrijf aanwezig is.

Men ziet de hier omschreven bedrijven dan ook voor de landbouw verloren gaan, daar de boerenzoons de bedrijven verlaten en in de industrie een werkkring zoeken. Uit de leeftijdsopbouw van de boeren in dergelijke streken valt dit duidelijk te constateren. Er zijn besprekingen gaande over het pro en contra, vanuit landschapsoogpunt gezien, van toekomstige algehele bebossing van dergelijke streken. Deze ontwikkeling is een van de redenen waarom in Zweden nog een verdere vermindering van de melkveestapel wordt verwacht, hetgeen voor de blijvende boeren in de Zweedse omstandigheden een versterking van positie betekent.

Op de grotere bedrijven, waar het melkvee door een betaalde kracht wordt verzorgd, wordt op een zo groot mogelijk aantal dieren per man aangestuurd. Het aantrekken van een goede melker-veeverzorger is in Zweden een dure aangelegenheid. Bij de bestaande traditionele stal- en gebouweninrichting is het aantal dieren dat deze kracht kan verzorgen veelal te klein voor een winstgevende melkveehouderij. Door modernisering van de gebouwen (moderne melkstal, drijfontmesting, roostervloeren - vooral voor jongvee -, mechanisatie of vergemakkeling van de voedering e.d.), tracht men tot 40 of meer dieren per man te komen. Men meent bij de nieuwste stal- en voederinrichtingen 60 melkkoeien per man te kunnen aanhouden. Hulp bij de voederwinning behoort niet bij de taak van deze melker-veeverzorgers. Ondanks het hoge jaarloon - we noteerden tot *f* 18000 toe - is men er naar onze indruk op verschillende bedrijven in geslaagd de arbeidskosten per dier laag te houden. De melker-veeverzorger werkt dan op een basisloon met toeslagen voor produktie, melkkwaliteit, overuren e.d. De melker-veeverzorger van zijn kant wenst ook een goede stalinrichting en een groot aantal dieren om tot een hoog inkomen te kunnen komen. In verschillende gevallen wordt de melker-veeverzorger door zijn vrouw of een ander gezinslid bijgestaan. Het aantal dieren waarvoor hij de verzorging op zich heeft genomen, is derhalve dikwijls geen maatstaf voor de prestatie per man.

Naast bedrijven waar de melkveestapel om bovengenoemde redenen wordt uitgebreid, komen naar onze indrukken vrij veel - vooral grotere - bedrijven voor, waar het melkvee wordt afgeschaft. Wij kregen de indruk dat, behalve soms moeilijkheden met het aantrekken van een bekwame kracht, ook de gebouwensituatie hierbij dikwijls een rol speelde. Waar de bestaande gebouwen zich voor modernisering voor melkvee niet lenen en tot nieuwbouw zou moeten worden overgegaan, kan dit een reden zijn de melkveehouderij te beëindigen. Deze bedrijven gaan zich daarna meer toeleggen op de rundveemesterij en/of de varkensmesterij.

Een verdere oorzaak voor afschaffing van de melkveehouderij op de grotere bedrijven ligt in de problemen tijdens de weekends en in de vakanties. Het inbrengen van de melkveehouderij van een aantal bedrijven in een coöperatie is hier en daar in discussie in Zweden.

Het melken via een melkleiding in een te koelen opslagtank neemt in Zweden snel toe. Het wekt op het eerste gezicht verwondering dat dit vooral ook in de gebieden met veel kleine bedrijven het geval is. Dit wordt echter gestimuleerd door de zuivelfabrieken. Het melktransport is er duur in verband met de grote afstanden en door de vele kleine vee-eenheden. Door de bedrijven, vooral in dergelijke streken, van een koeltank te voorzien tracht men daar de vervoersfrequentie terug te brengen tot enkele keren per week en de kwaliteit te verhogen. De financiering geschiedt door de zuivelfabrieken. De kosten worden in de loop der tijd ingehouden op de melkbetaling.

c. De varkenshouderij in beweging

De varkenshouderij neemt in de zuidelijke helft van het land op veel bedrijven een belangrijke plaats in. De varkensstapel heeft in tegenstelling tot de pluimveehouderij - vooral tot de legkippenhouderij - hier een snelle uitbreiding ondergaan. Uit de gesprekken - maar ook op de bezochte bedrijven - is ons gebleken dat zich ook in Zweden belangrijke structuurveranderingen in de varkenshouderij voltrekken. Vooral op de grotere bedrijven komen grote produktie-eenheden tot stand. De verbouwde voedergranen worden algemeen voor de eigen varkenshouderij benut.

De prijsverhoudingen in Zweden zijn de laatste jaren gunstig geweest voor de omzet van het eigen voedergraan in varkensvlees. In een publikatie van de FAO - op basis van overheidsgegevens uit diverse landen - vinden we onderstaande prijsverhoudingen voor Zweden en voor Nederland (tabel 11).

Tabel 11. Prijsverhoudingen tussen varkens en voedergraan

Land	Aantal kg voedergraan in prijs overeenkomend met 1 kg l.g. van varkens		
	1960-1961	1961-1962	1962-1963
Zweden	6,8	6,6	6,6
Nederland	6,0	5,3	5,5

Ook ten tijde van ons bezoek lagen de prijsverhoudingen in Zweden gunstiger voor de varkenshouderij.

De door de boeren aangevraagde kredietgaranties bij de Provinciale Landbouwraden (Zie hfdst. VI), ten behoeve van de opzet van een moderne varkenshouderij, worden veelal mede bezien in verband met de op het bedrijf aanwezige voederbasis. Een zeker deel van de voederbasis op het eigen bedrijf (in een provincie in Zuid-Zweden werd 50 % genoemd) wordt daarbij als wenselijk gezien in verband met de risicofactor. Mocht de prijsverhouding gedurende zekere periode voor de voederomzetting minder gunstig zijn, dan blijft er een inkomen uit de dan direct voor de markt af te zetten granen. In het algemeen worden de garantie-aanvragen beoordeeld op basis van de rentabiliteitsverwachting van de overgelegde plannen en van de wijze waarop perioden van lage prijzen kunnen worden opgevangen en doorgekomen.

In verschillende gebieden van consulenten bleken meerdere bedrijven voor te komen waar 1000 of meer mestvarkens worden gehouden. Niet zelden worden deze door 1 man verzorgd. Als norm meent men bij een moderne inrichting thans tot 1500 mestvarkens voor één man te kunnen gaan of m.a.w. een jaarlijkse aflevering van ca. 4000 stuks van 90 kg levendgewicht. Op de grotere bedrijven waar tot afschaffing van de melkveehouderij werd overgegaan zijn de bestaande gebouwen niet zelden tot moderne varkensschuren ingericht. Dit zijn dus akkerbouwbedrijven met een veredelingsproduktie geworden.

d. Biggencentrales

De bedrijven die tot varkensmesterij op grote schaal overgaan, hebben over het algemeen geen of een veel te klein aantal zeugen om in de eigen behoefte aan biggen te voorzien. Op sommige dezer bedrijven worden plannen voorbereid om tot vergroting van de zeugenstapel te komen. In verschillende gebieden in Zuid-Zweden zijn echter door de Provinciale Landbouwkamers biggencentrales georganiseerd.

Alle fokzeugen en geboren biggen staan daarbij onder controle van dierenartsen, die bij de Provinciale Kamer in dienst zijn. Wekelijks worden gegradeerde prijzen vastgesteld voor goedgekeurde biggen, waardoor het systeem loopt. De grote mesters kunnen op deze wijze telefonisch van individuele boeren kopen of bij de centrale het verlangde aantal biggen bestellen. Deze organisatie heeft mede ten doel de fokzeugenhouderij zoveel mogelijk voor de kleinere bedrijven te behouden.

e. Grote gezinsbedrijven als streefdoel

Een bedrijf waarop twee volwaardige arbeidskrachten zich voldoende produktief kunnen inzetten, werd ons in verschillende gebieden - ook door boeren - als streefdoel genoemd (two-family farm). De samenstelling van het bedrijf kan daarbij uiteraard verschillend zijn. Bedrijven van 50-60 ha met een melkveestapel van 30 tot 40 stuks - hoofdzakelijk op basis van kunstweide - en verder akkerbouw, werden als goede tweemansbedrijven voor de toekomst gezien. Specialisatie van de arbeid zit ook hierbij voor nl. één man voor het vee en één man voor het veldwerk. Een bedrijf van 40 ha in een gebied met over het algemeen matig goede ha-opbrengsten met alleen melkvee op kunstweide en verder bouwland, werd nog iets te klein geacht.

We ontlenen de hier gegeven oppervlakten aan bedrijfsvergrotingsprojecten die met behulp van de Provinciale Landbouwraden in uitvoering zijn.

f. Iets over de uitvoering van de werkzaamheden op de bedrijven

Loonwerkbedrijven, die in ons land zo'n belangrijke rol spelen bij de mechanisatie, zijn in Zweden minder tot ontwikkeling gekomen naar onze indruk. Op het eerste gezicht is dit enigszins bevreemdend, gezien de bedrijfsgroottestructuur. Het algemeen voorkomende bedrijfstype speelt hierbij vermoedelijk een rol. In vele gebieden komen aardappelen en bieten niet als marktprodukt op de bedrijven voor. Kunstweide voor het melk- en verder rundvee en voergraan voor de eigen veestapel en als dekvrucht voor de kunstweide, vormen het hoofdpatroon in vele gebieden. Hierbij komen wat tarwe en koolzaad als gewassen voor de markt. De maaidorser en pers zijn daarbij de belangrijke machines voor de oogst, waarbij veel over en weer wordt samengewerkt.

Een maaikneuzer voor de voederwinning is verder veelal op de individuele bedrijven aanwezig; op de kleine bedrijven wordt ook de maaikneuzer echter wel samen gebruikt.

Bij de hooiwinning zijn er veel schakeringen. Er wordt wel geperst maar op veel bedrijven zijn ruiters in gebruik. Aan het winnen van een goede kwaliteit hooi wordt veel aandacht besteed. Dat hier ook nog veel arbeid aan besteed wordt, konden we overal waarnemen. Op veel percelen op de gezinsbedrijven in de gebieden c, d en e (zie pag. 7) werd het licht voorgedroogde gras op touwen gehangen ter verdere droging. Deze touwen zijn gespannen langs een aantal (b.v. 6) op één rij in de grond geplaatste ruiterstokken.

De klimatologische omstandigheden bemoeilijken een goede hooiwinning. Deze hooiwinning bleek niet zelden nog een aangelegenheid voor het hele gezin, waarbij de vrouwen een actieve rol spelen. Ook op de grote bedrijven in verschillende gebieden zijn vrouwen bij de oogst werkzaam. Het verzamelrooien van aardappelen b.v. is in verband met de vele stenen veelal niet mogelijk. Het rapen van de gelichte aardappelen op dergelijke bedrijven geschiedt dikwijls door vrouwen. Ook bij het bieten enen en bij de bietenoogst zijn deze ingeschakeld. Het bieden van deze bijverdienste voor de vrouwen van landarbeiders en andere werknemers in de dorpen was, volgens één onzer zegslieden op een groot bedrijf, ook noodzakelijk om deze gezinnen in het dorp te houden.

In verschillende dorpsgebieden komt wel een loonwerker voor, voor de uitvoering van bepaalde werkzaamheden. Het uitrijden van de mest en uitvoering van drainagewerkzaamheden werd in dit opzicht nogal eens genoemd. Zo'n bedrijf, hoewel particulier, wordt door de landbouwvereniging informeel erkend als het plaatselijke loonbedrijf. Het bedrijf wordt eventueel geholpen door de vereniging bij de kredietverlening voor de aanschaffing van een door de boeren gewenst geachte nieuwe machine. Een tweede loonbedrijf zal ter plaatse alleen tot ontwikkeling kunnen komen als de landbouwvereniging hiervoor plaats aanwezig acht. In het zuiden van Zweden (Skåne) zijn de loonwerkbedrijven nog van de meeste betekenis.

Op verschillende plaatsen worden grote coöperatieve inrichtingen voor werktuigen aangetroffen. Deze fungeren echter niet of minder als coöperatief loonbedrijf, maar meer als coöperatieve service-werkplaatsen voor trekkers en machines en als leverancier voor nieuwe machines.

In het zuiden van Zweden worden op de grotere bedrijven dikwijls Denen aangetrokken voor de voorjaarswerkzaamheden in de bieten.

g. Braak is in sommige gebieden noodzakelijk

Op een groot aantal bedrijven in Zweden wordt braak toegepast. De hoofdoorzaak is gelegen in een specifieke onkruidbezetting door de bestaande vruchtwisseling. Kweekgras en wilde haver vormen het voornaamste probleem. Minder in Zuid-Zweden dan wel in de gebieden d en e (zie pag. 7) wordt dikwijls jaarlijks 1/6 à 1/8 van het bouwland gebraakt om in het braakjaar een grondige bodembewerking en mechanische onkruidbestrijding te kunnen toepassen. Dit is vooral het geval op de gronden die niet of weinig geschikt zijn voor de verbouw van aardappelen of bieten en waar men bij de bouwlandexploitatie is aangewezen op granen en zaden. Dit laatste betekent in Zweden vrijwel uitsluitend oliezaden. Waar hakvruchten van enige betekenis zijn, wordt minder of geen braak aangetroffen.

Op een bezocht grootbedrijf in deze gebieden, waar de melkveehouderij was afgeschaft, was men met grote moeilijkheden inzake de vruchtwisseling geconfronteerd. De bietenverbouw die op dit bedrijf ook altijd een plaats had ingenomen, had men moeten opgeven door opheffing van de suikerfabriek in dit landsgedeelte. Transport van de bieten naar een fabriek in Zuid-Zweden was te kostbaar.

De opheffing van een aantal suikerfabrieken in Zweden is een gevolg van de concentratie in deze industrie. In Zuid-Zweden bezochten we een aardappelverwerkingsbedrijf dat enige jaren geleden door de Zweedse Suiker Mij. gevestigd was in een stilgelegde suikerfabriek. De suikerindustrie is - eigenaardig - een geheel particuliere aangelegenheid in dit land, dat op alle andere terreinen een sterke coöperatieve organisatie heeft.

Ook op de gemengde kleinere bedrijven echter ziet men deze braak voor onkruidbestrijding in de genoemde gebieden. Men benut deze percelen veelal om goede percelen te hebben voor winterkoolzaad of ook wel voor wintertarwe. De zeer zware percelen koolzaad die we overal zagen en de algemeen hoge koolzaadopbrengsten die men ons noemde, vinden mee hierin een verklaring.

IV. DE OVERHEIDSORGANISATIE OP HET TERREIN VAN DE LANDBOUW

Het is voor een Nederlandse bezoeker niet zo eenvoudig een duidelijk inzicht te krijgen in de overheidsorganisatie op het terrein van de landbouw in Zweden. De ambtelijke instanties en overheidspersonen en die van het bedrijfsleven zijn dikwijls op een typische wijze met elkaar verstrengeld in hun werkzaamheid.

De overheidsbemoeiïng met de landbouw in Zweden wordt vooral gekenschetst door twee aspecten nl.:

1. Een sterk gedecentraliseerde uitvoering. De provinciale organen zijn daarbij zeer belangrijk en hebben een grote mate van zelfstandigheid.
2. Door het aantal boerenzetels in de provinciale organen, kunnen deze een belangrijke invloed op het provinciale beleid hebben.

Het Ministerie van landbouw in Stockholm heeft maar een kleine staf van personeel. Naast het uitstippelen van het nationale landbouwbeleid en het voorbereiden van wettelijke maatregelen hiertoe, beperkt het zich hoofdzakelijk tot het houden van toezicht op de uitvoering ervan. Dit laatste is de taak van een aantal officiële Raden - een soort publiekrechtelijke lichaam - die onder controle van het Ministerie staan.

Naast het directe toezicht op, en bemoeiïng met een aantal staatsinstellingen en -organen (de landbouwhogeschool te Uppsala, het Rijksinstituut voor de visserij, de Rijkscommissie voor topografie en kaarten, het Zweedse FAO-comité, de Nationale raad voor de landbouwmarkt e.d.) heeft het Ministerie de supervisie op genoemde officiële nationale lichamen nl.:

Raad voor de landbouw (Board of Agriculture)
Raad voor de kroondomeinen (Board of Crown Lands and Forestry)
Raad voor het kadaster (Board of Land Survey)
Raad van de bosbouw (Private Forestry Board)
Raad voor de veegezondheid (Veterinary Board)
en de Raad voor de visserij (Board of Fisheries)

De Raad voor de landbouw, die als belangrijkste taak heeft het volgen van de ontwikkeling van de Landbouw en het leiden en controleren van de in- en externe rationalisatie, bestaat uit 7 leden, nl. de directeur-generaal (voorzitter), twee directeuren en 4 leden, die op voordracht van de minister van landbouw, voor 4 jaren worden benoemd door de regering. Hoewel fungerend als een officieel overheidslichaam blijkt uit dit laatste, dat zo'n Raad meer als een officieel publiekrechtelijk orgaan moet worden gezien onder toezicht van de Minister, dan als een departementale directie als b.v. onze Directie van de landbouw.

Tussen de twee directeuren van de Nationale Raad voor de Landbouw is de taakverdeling als volgt:

A. Directie Landbouw (voorlichting, onderwijs, economie, paardenfokkerij).
   Onder controle van deze Directie valt het Station voor de paardenfokkerij en zij oefent de supervisie uit op het Instituut voor landbouw, zuivel en tuinbouw te Alnarp, op het Instituut voor Zaadcontrole en op het Testinstituut voor landbouwmachines. De Landbouwhogeschool te Uppsala en het Nationale centrum voor landbouwkundig onderzoek vallen echter buiten het terrein van de Raad voor de Landbouw.

B. Directie Rationalisatie (bedrijfsvergroting, verkavelingsplannen, ontwatering, gebouwen, aan- en verkoop en beheer van landbouwgronden, subsidies en leningen voor externe en interne rationalisatie, speciale subsidies voor bedrijven in Noord-Zweden etc.)

Iedere directie is voor de taakuitvoering in een aantal afdelingen ingedeeld.

Onder de Nationale Raad voor de Landbouw ressorteren in iedere provincie o.a. twee belangrijke organen nl.:

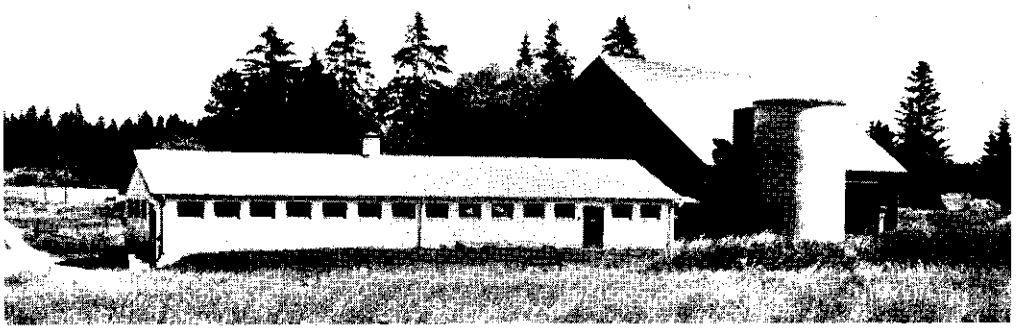
a. het Hushållningssällskapet: d.i. een soort semi-officiële Provinciale Landbouwkamer. Het is een boerenvereniging met een belangrijke invloed van de staat (zie hfdst. V).
b. het Lantbruksnämnd: d.i. een Provinciale Landbouw Raad. Het is een overheidslichaam met een belangrijke invloed van het bedrijfsleven (zie hfdst. VI).

Beide organen hebben een taak ten aanzien van de rationalisatie in de landbouw. Wat deze rationalisatie betreft, worden maatregelen van drieërlei aard onderscheiden, ter verhoging van de produktiviteit op de bedrijven nl.:

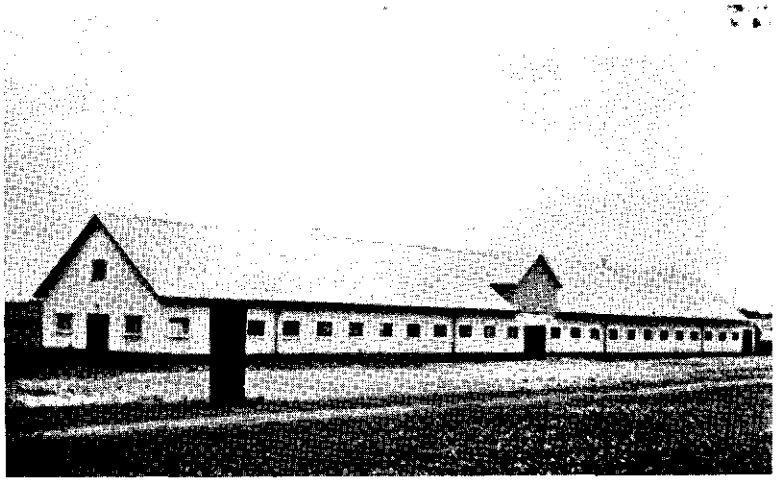
1. Verbetering van het bedrijfsbeheer en de bedrijfsorganisatie
2. Verbetering van de grond en van de gebouwen (drainage, steenverwijdering e.d. resp. inrichting, technische installaties e.d.), interne rationalisatie genaamd.
3. Bedrijfsvergroting en aanpassing van de verkaveling, verbetering van landwegen e,d., externe rationalisatie genaamd.

Bevordering van maatregelen onder 1 genoemd, worden gerekend te behoren tot de taak van de Provinciale Landbouwkamers, waarbij de landbouwvoorlichting berust. De maatregelen onder 2 en 3 behoren tot het werkterrein van de Provinciale Landbouw Raden.

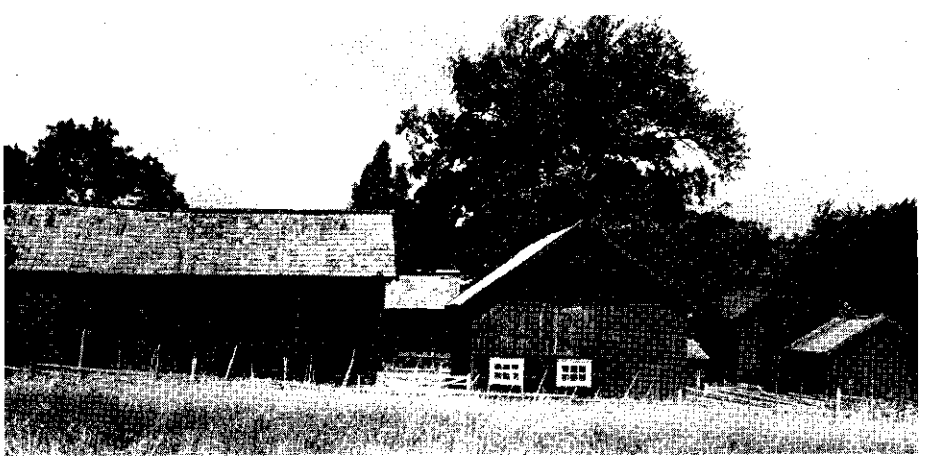
In de hoofdstukken V en VI gaan we iets nader in op de Provinciale Landbouwkamers resp. de Provinciale Raden voor de Landbouw in Zweden.

Aanpassingen en vernieuwingen van de gebouwen zijn op de gemengde bedrijven belangrijke rationaliseringsobjecten

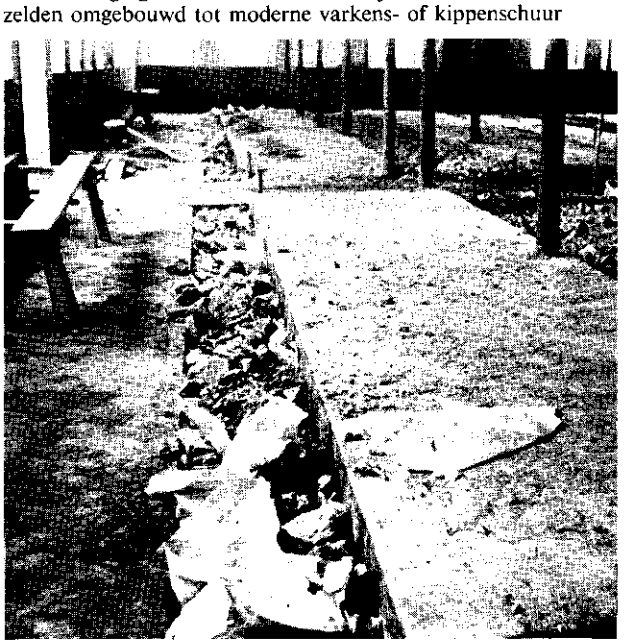

Een groter aantal dieren per eenheid is het parool

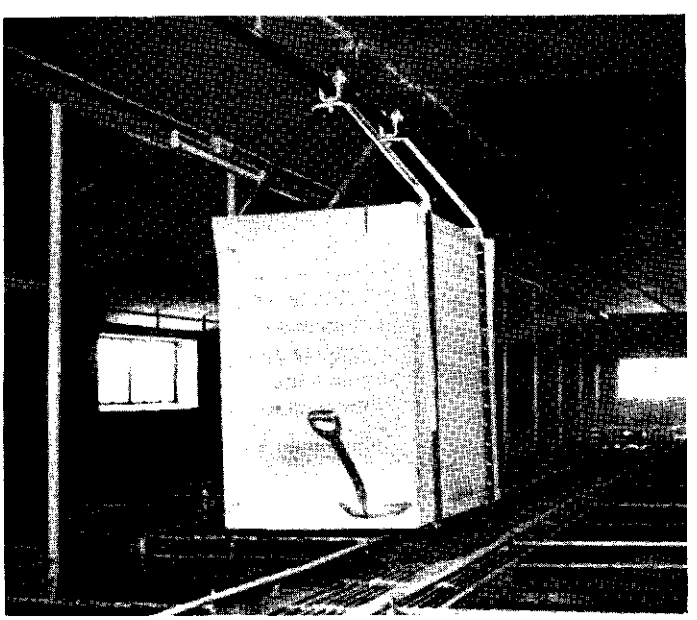

Verouderde gebouwen vormen dikwijls een der redenen het bedrijf op te geven

Na beëindiging van de melkveehouderij wordt de oude stal niet zelden omgebouwd tot moderne varkens- of kippenschuur

Een der voedersystemen – niet geheel geautomatiseerd – in de grote varkensschuren

V. DE PROVINCIALE LANDBOUWKAMERS (HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAPEN) EN DE ORGANISATIE VAN DE LANDBOUWVOORLICHTING EN HET ONDERZOEK IN DE PRAKTIJK

a. Algemeen

De Provinciale Landbouwkamers zijn de oudste boerenorganisaties in Zweden. In één provincie zijn twee maatschappijen werkzaam, zodat er in totaal 25 van deze organisaties zijn voor de 24 provincies die Zweden telt. De meeste Landbouwkamers zijn tussen 1800 en 1820 opgericht; de eerste in 1791 voor het eiland Gotland. Er is een landelijke federatie van deze verenigingen, maar iedere Provinciale Kamer is een zelfstandige organisatorische eenheid. Het hoofddoel is altijd het bevorderen van de landbouw geweest.

Hoewel vanouds - en nog - vrije organisaties van boeren, hebben deze Kamers een semi officieel karakter gekregen, omdat ze altijd ingeschakeld zijn geweest bij het uitvoeren van overheidsmaatregelen en het aanwenden van overheidssubsidies ter verbetering van de landbouw. De activiteiten worden thans voor ca. 65 % door de overheid gesubsidieerd en de overheidsinvloed is daardoor vrij groot. Dit blijkt uit de samenstelling van het bestuur. Dit bestaat uit 11 leden nl.:

een voorzitter, die door de overheid wordt benoemd

4 leden, die door leden van de Kamer worden benoemd

4 leden, die door de provinciale overheid worden benoemd

en 2 leden, die ambtshalve lid van het bestuur zijn en door de overheid in hun functie worden benoemd. Deze laatsten zijn de directeur van de Kamer en die van de Provinciale Landbouw Raad. De directeur - tot voor kort secretaris genoemd - van de Provinciale Landbouwkamer is omgekeerd ambtshalve lid van het Bestuur van de Provinciale Landbouw Raad.

De voorzitter is dikwijls de gouverneur van de provincie (Commissaris van de Koning). Het dagelijks bestuur wordt gevormd door de voorzitter, de directeur en één ander bestuurslid. Het bestuur heeft veelal enkele aparte commissies ingesteld b.v. voor onderzoek, voor visserij, voor de veegezondheidszorg e.d.

Het lidmaatschap van de Kamer is geheel vrij; gemiddeld over de provincies is ongeveer 55 % van de boeren lid. De jaarcontributie is niet hoog nl. variërend van *f* 2,80 tot *f* 7 per lid. Men ontvangt het mededelingenblad van de Kamer dan zonder verdere betaling. De activiteiten worden zoals is opgemerkt, over het geheel voor 60 à 70 % door de overheid bekostigd.

De financiële positie van de Kamers is onderling uiteenlopend. De omvang van de activiteiten is dientengevolge niet in alle provincies gelijk. Verschillende Kamers hebben nl. een kleiner of groter aantal personen geheel voor eigen rekening in dienst, naast de personeelsbezetting, waarvan de samenstelling door de overheid is voorgeschreven en waarvan de kosten voor een groot deel door overheidssubsidie worden gedekt. Onderzoeks- of voorlichtingswerkzaamheden, die op verzoek van de overheid of een centraal instituut van de landbouwhogeschool worden ondernomen, worden geheel of voor een deel gesubsidiëerd.

De hoofdtaak is - vooral na een reorganisatie in 1948 - gelegen op het terrein van de landbouwvoorlichting. Daarnaast wordt door de Kamers op de praktijk gericht, regionaal onderzoek uitgevoerd vnl. op eigen proefboerderijen. Ook bodem- en grondonderzoek wordt uitgevoerd. De Kamer heeft verder de controle op de zaaizaadteelt, de melkcontrole en de melklijsten, zij verdeelt kredieten voor stier- en beerhouderijen, organiseert en assisteert bij veekeuringen, tentoonstellingen etc.

Verschillende Kamers (15 van de 26) hebben een of meer dierenartsen in dienst en beschikken over een eigen laboratorium voor veegezondheidscontrole en bestrijding van veeziekten.

Verder ressorteert onder de Kamer veelal een boekhoudbureau en heeft men naast de diverse consulenten - specialisten en assistenten nog leraren in dienst. Voor het personeel geldt een salarisregeling als voor personen in overheidsdienst.

De Kamers hebben locale afdelingen. Deze zijn o.a. ingeschakeld bij de verzameling van gegevens voor de landbouwstatistiek.

De provinciale afdelingen van de Zweedse Boerenbond als boerenstandsorganisatie, de provinciale Landbouwkamers als open boerenorganisatie met een belangrijke invloed van de Staat en de Provinciale Landbouw Raad als overheidsorganisatie met een belangrijke invloed van het landbouwbedrijfsleven, staan in de provincie onafhankelijk naast elkaar. Op welke wijze in verschillende opzichten wordt samen gewerkt, is uiteraard op grond van een aantal indrukken, niet vast te stellen. Zoals nader blijkt, hebben de taken van Provinciale Kamers en Provinciale Raad echter in verschillende opzichten nauwe raakvlakken of grijpen in elkaar. De samenwerking is thans geheel afhankelijk van de persoonlijke relaties in de provincie. De Nationale Raad voor de Landbouw, die, zoals opgemerkt, het toezicht op de Provinciale Kamers en de Provinciale Raden uitoefent, bezint zich momenteel over de wijze waarop beide organisaties ook in de provincie kunnen worden samengebracht onder één leiding. Integratie van ook de Provinciale Bos Raad met de Provinciale Landbouw Raad wordt sterk overwogen.

b. Organisatie en werkwijze bij de landbouwvoorlichting

De hoofdtaak van de Provinciale Landbouw Kamers is thans de landbouwvoorlichting. Iedere Kamer heeft, onder leiding van de directeur , een aantal gespecialiseerde consulenten in dienst, nl. voor plantenteelt, veehouderij, werktuigen, groente- en fruitteelt en een technisch ambtenaar voor de visserij en een of twee consulentes op landbouwhuishoudelijk terrein. De laatste jaren wordt door steeds meer Kamers een consulent voor bedrijfseconomie aangesteld.

In 1964 waren bij de Provinciale Kamers 380 personen werkzaam, waarvan 130 academici. De samenstelling was ongeveer als volgt:

Consulenten voor de akkerbouw	29
Consulenten voor de veehouderij	26
Consulenten voor de werktuigen	24
Consulenten voor de groente- en fruitteelt	21
Consulenten voor de bedrijfseconomie	20
Consulenten voor speciale vraagstukken	10
Landbouwhuishoudconsulentes	37
Technische ambtenaren voor de visserij	40
Instructeurs	146
Dierenartsen	27

Indien men een aantal personen, dat nog van andere instanties voor de voorlichting beschikbaar is, (o.a. van de Provinciale Landbouw Raad) bijtelt, komt men voor Zweden op ongeveer 700 boeren per voorlichter. Neemt men de grote afstanden hierbij in aanmerking, dan is duidelijk dat individuele voorlichting weinig gegeven kan worden. Het werk bestaat dan ook grotendeels uit groepsvoorlichting bij praktijkobjecten op proef- en demonstratiebedrijven in de zomer en uit cursussen in de winter. Men werkt verder veel met brochures en korte rapporten.

Op aandrang van centrale overheidsinstanties moet thans voor individuele voorlichting worden betaald door de boer. In de praktijk is dit momenteel het geval, indien het verzoek om advies meebrengt, dat het bedrijf door de consulent bezocht moet worden en er een bedrijfsplan opgesteld of doorberekend moet worden, er een tuinplan opgesteld moet worden, bodem- of grondonderzoek uitgevoerd moet worden of dergelijke. Het verschuldigde bedrag voor een bedrijfsadvies kan van 10 à 20 gulden tot 100 gulden belopen. Ook niet-leden van de Kamer kunnen deze individuele adviezen aanvragen. Voor individuele voorlichting, die eenvoudig telefonisch of schriftelijk of met een kort bezoek kan worden afgedaan, wordt in de praktijk geen betaling gevraagd. We kregen in verschillende provincies niet de indruk, dat deze betalingsclausule een vlotte gang van zaken bevordert.

De voorlichting en adviezen worden in veel gevallen door de consulenten zelf gegeven, van wie gezegd kan worden, dat zij over het algemeen sterk praktisch georiënteerd zijn.

Dit wordt bevorderd doordat de Kamers zich de laatste tijd meer richten op het in bezit krijgen van eigen, of meer eigen, proefboerderijen. Door aankoop en pacht, maar ook wel door schenkingen, beschikken de Kamers thans dikwijls over meerdere, vaak grote, proefboerderijen. Deze bedrijven doen dienst als centra voor de voorlichting en het regionaal onderzoek. Veelal is er een eetgelegenheid aan verbonden en dikwijls een logeergelegenheid.

Verschillende onderzoekingen geschieden ook in samenwerking met de onderzoeksinstituten van de Landbouwhogeschool te Uppsala.

De veldproeven op deze proefbedrijven vallen na goedkeuring onder een subsidie-regeling. De proefnemingen op het terrein van stalinrichting, ontmesting, silobouw, mechanisatie e.d. op deze bedrijven verricht, zijn in veel gevallen ook eigen proeven en worden niet gesubsidiëerd. Doordat het veelal grote bedrijven zijn, kunnen deze proeven hier in bedrijfsverband worden genomen en voor een goed deel of geheel uit de exploitatieresultaten worden gefinancierd. De consulenten zijn sterk betrokken bij deze bedrijven, waar zij hun praktijkproeven hebben en waar samenkomsten met boeren worden gehouden.

Men heeft voor dit laatste verder in ieder provinciaal gebied nog voorbeeld- of demonstratiebedrijven. Dit zijn meest bedrijven van particuliere boeren die hun bedrijf hiervoor op verzoek beschikbaar hebben gesteld, tegen een geringe vergoeding.

Het hoofdbureau van de Kamer is gevestigd in de provinciale hoofdstad. Alle consulenten en de assistenten-specialisten hebben ook hun kantoor in dit gebouw.

Van de assistenten (instructeurs genaamd) hebben 80 à 90 een eigen rayon. De financiële positie van een Kamer en de uitgestrektheid van het provinciale gebied bepalen in welke mate dit het geval is. In sommige provincies, waar het grote merendeel van de boeren een goede schoolopleiding heeft gehad, wordt het voorlichtingspersoneel meer in het centrum geconcentreerd.

Door cursussen en bijeenkomsten op de Landbouwhogeschool en de daaraan verbonden instituten voor onderzoek te Uppsala, worden de consulenten op de hoogte gehouden van de nieuwste ontwikkelingen. Deze cursussen en bijeenkomsten worden vaktechnisch per specialiteit georganiseerd. Alle consulenten hebben echter deelgenomen aan een cursus program-planning en lineaire programmering op de Landbouwhogeschool. De bedrijfsplannen, die op de wintercursussen en -bijeenkomsten voor de boeren in de provincie worden behandeld, worden ook door de consulenten gezamenlijk opgesteld. Iedere consulent behandelt verder op deze laatste cursussen aktuele vraagstukken en onderwerpen op zijn vakgebied.

De Raad ontvangt ook wel direct aanbod van grond en bedrijven. Anderzijds is zij actief om land in bezit te krijgen als dit kan dienen om omliggende bedrijven te vergroten.

In de grafieken 2 en 3 wordt een beeld gegeven van de omvang van deze aan- en verkopen van landbouw- en bosgronden door de Prov. Raden. De toenemende activiteiten in deze gedurende de laatste jaren blijken hier duidelijk.

Financiële hulp wordt hoofdzakelijk verleend in de vorm van een overheidsgarantie voor op te nemen leningen. In de praktijk betekent deze garantie dat men voor wat lagere rente terecht kan. In principe kunnen de leningen tot 100 % van de investering gaan. De aflossing loopt over 30 jaar. De rentebetaling kan 2 jaar en de aflossing 6 jaar worden opgeschort.

Bij de grondtransacties door bemiddeling van de Raad worden de overdrachtskosten volledig door de overheid gedragen. Eventueel overtollige gebouwen, als bedrijven worden samengevoegd, komen eveneens voor rekening van de Staat. Dit is onafhankelijk van de financiële positie van de verkrijgende boeren.

Wat de prijzen betreft noteerden we voor bedrijven met redelijke gebouwen en vrij goed land in de vlakke gebieden rond de grote meren ƒ 3000 à ƒ 4000 per ha. In het uiterste zuiden van Zweden zijn de prijzen voor het beste land ƒ 8000 en soms ƒ 10000 per ha.

Behalve de reeds genoemde mogelijkheid van subsidiëring van verbeteringen van gebouwen onder bepaalde voorwaarden en met een maximum van ƒ 5600, is er extra subsidie mogelijk, als de verbouwing samen gaat met vergroting van het bedrijf tot een rationeel geachte eenheid. Dit is eveneens het geval voor de verdere bedrijfsuitrusting en het machinepark, ter verlichting van de financieringsmoeilijkheden in het begin.

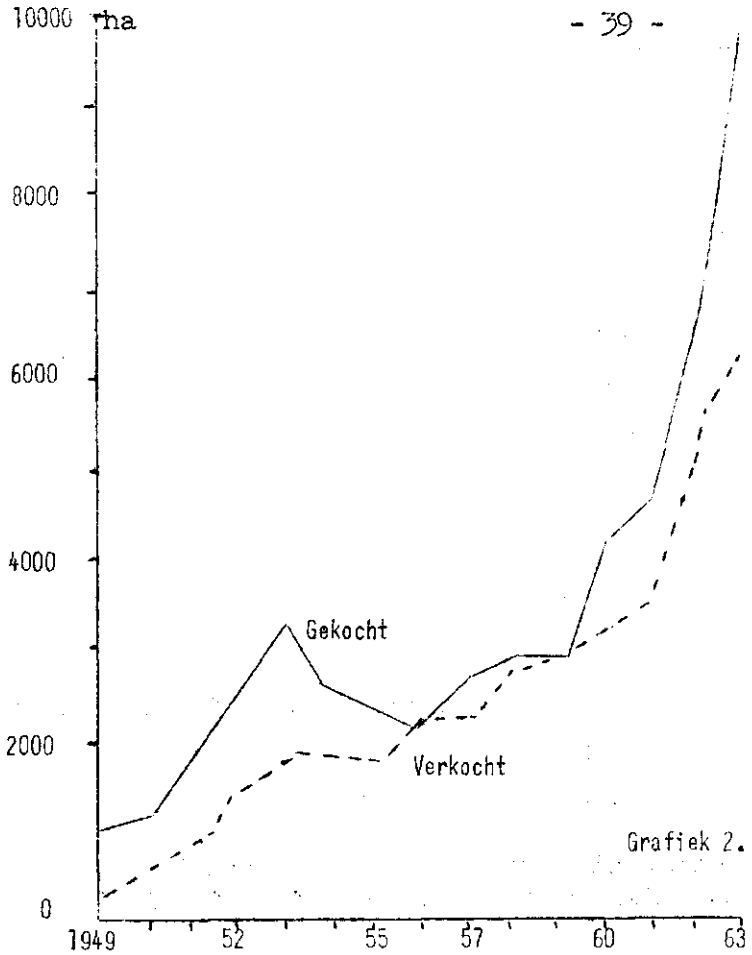
In het algemeen valt op te merken dat de leningsgaranties en subsidies alleen worden toegekend als de rantabiliteit van de voorgestelde aankopen en maatregelen is nagegaan. Bij het opstellen of uitwerken van de bedrijfsplannen zijn veelal de voorlichters van de Landbouwkamer betrokken.

Niet alleen de vergroting in oppervlakte, maar ook die in omvang door specialisatie wordt bevorderd. Hiervoor kunnen leningsgaranties tot een maximum van ƒ 14000 worden verleend. De lening moet in 15 jaar worden afgelost. Zoals reeds in ander verband werd opgemerkt (pag. 17 en 27), wordt bij specialisatie grote waarde gehecht aan een bedrijf met ook weerstand in nog een andere produktietak.

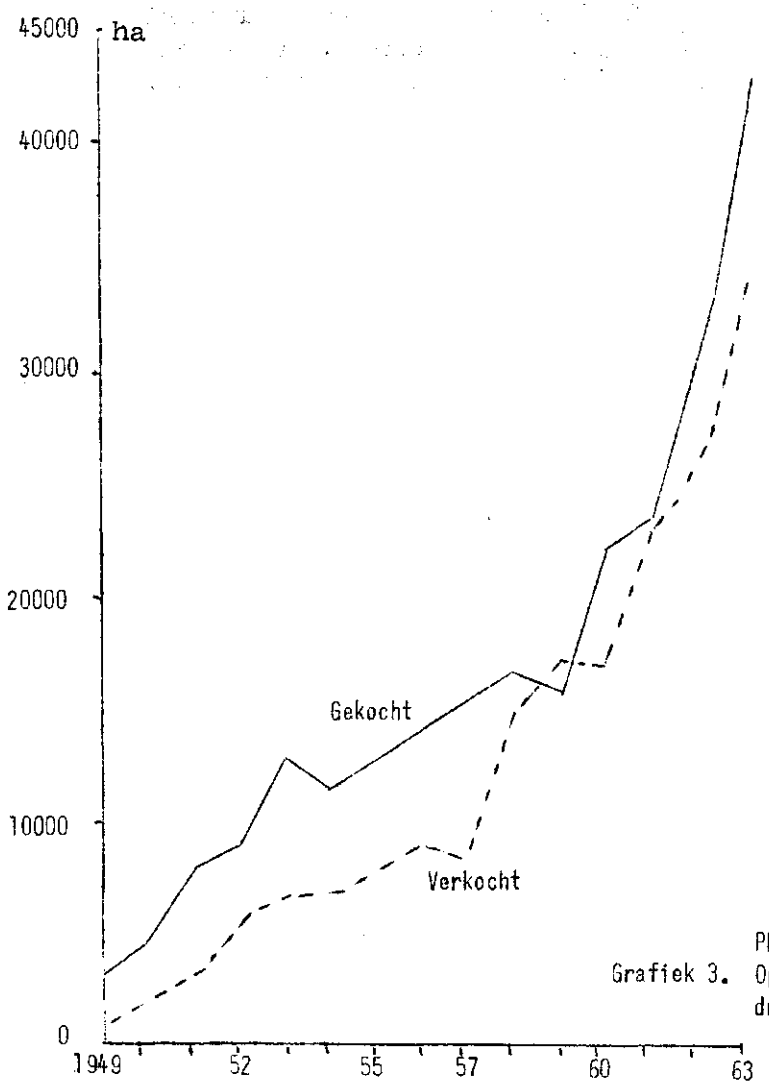
Aan jonge beginnende boeren kan een leningsgarantie worden verstrekt ter verlichting van de financieringsproblemen.

In Zweden is - zoals uit bovenstaande blijkt - een heel samenstel van maatregelen getroffen ter bevordering van de noodzakelijk geachte verdere ontwikkeling - en vooral vergroting - van de bestaande bedrijfsomvang. De Landverwervingswet is hierbij ook belangrijk. Het lijkt een doeltreffend instrument dat nadere bestudering waard is. Alle aspecten zijn echter niet in kort bestek te overzien. Zo kunnen er bepaalde nevenwerkingen zijn, die vertragend werken op het grondaanbod. Eén van de artikelen - het uitsluiten van beleggers - vergroot de financieringsproblemen in de landbouw. Dit kan daardoor mogelijk weer een remmende werking uitoefenen op de weg naar bedrijfsvergroting.

Om nog een indruk te geven van de activiteiten van de Prov. Raden, vermelden we onderstaand de bedragen die in 1963 zijn besteed.

PROVINCIALE LANDBOUW RADEN
Grafiek 2. Oppervlakte gekochte en oppervlakte verkochte cultuurgrond voor bedrijfsvergroting 1949-1963

PROVINCIALE LANDBOUW RADEN
Grafiek 3. Oppervlakte gekocht en verkocht bos voor bedrijfsvergroting 1949-1963

Overheidssubsidies	miljoenen guldens	
Bedrijfsgebouwen	2,94	Totaal 10,85 miljoen gulden
Drainage	4,48	
Landwegenverbetering	0,42	
Diversen (o.a. steenverwijdering uit de percelen e.d.)	3,01	

Leningsgaranties van de overheid	miljoenen guldens	
Bedrijfsgebouwen	7,0	Totaal 54,25 miljoen gulden
Drainage, landwegen, steenverwijdering etc.	4,55	
Aankoop van land	35,42	
Leningen voor bedrijfsinrichting	7,28	

Voor 1964 is 70 miljoen toegestaan als bovengrens voor totaal te verstrekken leningsgaranties (incl. 4,2 miljoen gulden voor rationalisatie in de tuinbouwsector).

Vermelden we hier verder nog, dat naast het fonds voor de landaankoop (voor 1964 105 miljoen gulden) de Provinciale Raden een Landbouwmachine Fonds ter beschikking staat (voor 1964 23 miljoen gulden), dat speciaal bedoeld is om machine-aankoop voor gecombineerd gebruik te stimuleren.

VII. NADERE BESCHOUWING VAN DE VOORLICHTING EN RATIONALISATIE

Over de gewenste werkwijze bij de voorlichting in Zweden, in verband met de gang van zaken in de landbouw, is een studie gemaakt door een Commissie ingesteld door de Nationale Raad van de Landbouw.

Hoewel de landbouwvoorlichting dus officieel is ondergebracht bij een boerenorganisatie, is één van de voorstellen van deze Commissie de boeren en hun organisaties in nauwer contact te brengen met de voorlichtingsdiensten. In het kort behelst de in Zweden voorgestelde reorganisatie het volgende.

Men stelt voor de gezamenlijke provincies in totaal ca. 150 districten te verdelen, met een algemene voorlichter per district. Ieder district zou ca. 1500 bedrijven moeten omvatten. Alle voorlichtingsactiviteiten komen samen bij de algemene voorlichter, zodat de boer voor alle vraagstukken bij één persoon terecht kan.

De districtsvoorlichter moet voor bepaalde vraagstukken kunnen worden bijgestaan door specialisten. Men stelt, dat verschillende provincies te klein zijn voor een specialist (zoals een provincie waar 4000 bedrijven voorkomen) en stelt onderstaande totale bezetting met voorlichtingsspecialisten voor:

akkerbouw	25
veehouderij	25
bedrijfseconomie	20
machines en werktuigen	17
markttuinbouw	5
fruitteelt	3
tuinbouw algemeen	14

Men wil bij het werk in alle sectoren de nadruk meer leggen op de produktiviteit, de bedrijfseconomie en algemene landbouweconomie.

De specialisten bij de voorlichting (academici) zouden een cursus van 3 maanden moeten volgen in psychologie, sociologie, onderwijs- en voorlichtingsmethoden en audio- visuele hulpmiddelen hierbij.

Voor de algemene voorlichters in de districten wordt als eis voorgesteld: na het Real-examen (6 jaar L.O. + 3 jaar voortgezet onderwijs), 1 jaar landbouwschool en 2 jaar praktijk, een opleiding aan het Landbouwinstituut te Alnarp, dat daar is gevestigd voor landbouwbedrijfsleiders.

Bevordering van een nauwer contact tussen Provinciale Landbouwkamer en Provinciale Raad is volgens de voorstellers zeer wenselijk. De districtsvoorlichters zouden tevens medewerkers moeten zijn van de Provinciale Raad. Het geheel zou provinciaal geleid moeten worden, door bij iedere Provinciale Landbouwkamer een programmeringscommissie in te stellen van 10 leden waarin

de Directeur van de Provinciale Landbouwkamer,

de Directeur van de Provinciale Raad voor de Landbouw,

de Directeur van de Provinciale Bos Raad,

de Directeur van de Provinciale Commissie voor de Arbeid,

een vertegenwoordiger van de Landbouwcoöperaties,

een vertegenwoordiger van de Boerenbond,

een vertegenwoordiger van de Bond van landarbeiders en

een vertegenwoordigster voor het landbouwhuishouden.

Zoals opgemerkt stelt men zich voor, dat de boeren en hun organisaties op deze wijze meer bij het voorlichtingswerk worden betrokken. Verder is een betere coördinatie op het terrein van de voorlichting in de provincie een der doelstellingen.

Inderdaad is voor een bezoeker uit Nederland de taakverdeling tussen Provinciale Landbouwkamer en Provinciale Raad niet direct logisch. Het zal uit het voorgaande duidelijk zijn, dat bij een vergelijking met onze Provinciale Raden voor Bedrijfsontwikkeling en Provinciale Cultuurtechnische Dienst, enerzijds verwante punten naar voren komen, maar anderzijds principiële verschillen.

De samenhang van interne rationalisatiemaatregelen en gebouwinrichting met de directe bedrijfsvoorlichting is zodanig dat de Zweedse organisatie in dit opzicht o.i. niet doeltreffend is.

VIII. ORGANISATIE VAN HET LANDBOUWBEDRIJFSLEVEN. STERKE COÖPERATIEVE ORGANISATIES

a. Algemeen

In Zweden kan men drie soorten boerenverenigingen onderscheiden, die naast elkaar bestaan. Dit zijn de Landbouwkamers, de Zweedse Boerenbond en de Landbouwcoöperaties.

De Landbouwkamers, provinciaal georganiseerd met locale afdelingen en landelijk in een federatie verenigd, zijn in hoofdstuk V reeds besproken. Zoals opgemerkt is, is - landelijk gezien - 55 % van de boeren hierbij aangesloten.

De Zweedse boer is veelal lid van de plaatselijke afdeling van de Zweedse Boerenbond (80 % van de boeren is hierbij aangesloten). Verder is hij - eveneens zeer algemeen - lid van die coöperatieve verenigingen die voor zijn bedrijf van betekenis zijn.

Bij ons bezoek aan enige coöperatieve instellingen in de provincies en aan de Zweedse Federatie van Coöperaties te Stockholm kon wel worden vastgesteld, dat vele van deze verenigingen belangrijke en dikwijls overheersende invloed uitoefenen op hun terrein.

Onderstaand geven we in het kort enige indrukken en gegevens weer. Hieruit blijkt dat de boeren in Zweden op verschillend gebied een zeer sterke coöperatieve organisatie hebben opgebouwd.

"

Aan de Klara Ostra Kyrkogate, in het centrum van Stockholm, staat het in 1959 gereedgekomen "Böndernas Hus" - het Landbouwhuis - een groot, modern gebouw, waarin de Zweedse boeren al hun landelijke vertegenwoordigingen hebben ondergebracht.

Twee formeel van elkaar onafhankelijke, maar in de praktijk zeer nauw met elkaar samenwerkende belangrijke organisaties zijn het

Sveriges Lantbruksförbund (SL) d.i. de Federatie van Zweedse Landbouwcoöperaties en het

Riksförbundet Landbygdens Folk (RLF) d.i. de Zweedse Boerenbond.

b. De Zweedse Boerenbond

De Zweedse Boerenbond is in 1929 opgericht als de politiek onafhankelijke beroepsorganisatie van de boeren. Naast de Landbouwkamers, die zich in de loop der jaren hadden ontwikkeld tot een soort semi-officiële verenigingen, ontstond er nl. behoefte aan een onafhankelijke standsorganisatie. De Zweedse vakbonden, die toen reeds aangetoond hadden dat ze de belangen van hun leden met succes wisten te verdedigen, hebben daarbij als voorbeeld gediend. De aanleiding tot de oprichting was de landbouwcrisis van de twintiger jaren. De Zweedse Boerenbond berust op een provinciale organisatie in ieder der provincies, met in het land ruim 2300 locale afdelingen. Het aantal boerenleden bedraagt momenteel 170000, d.i. ca. 80 % van de bedrijven $\geq$ 2 ha. Eens per 2 jaar wordt een nationale vergadering belegd, waaraan 350 afgevaardigden uit het hele land deelnemen.

De Zweedse Boerenbond vertegenwoordigt de algemene belangen van de boeren en plattelandsbevolking tegenover de overheid en andere bevolkingsgroepen. Verdere doeleinden zijn o.a. het bevorderen van de ontwikkeling van de landbouwcoöperatie en het waken voor de vrije ontplooiïng hiervan.

Bevordering van de culturele ontwikkeling van de plattelandsbevolking en van het onderzoek inzake vraagstukken van algemeen belang voor de landbouw, zijn mede doelstellingen van de Zweedse Boerenbond.

De Zweedse Boerenbond bereikte pas na 1940 een krachtige groei. Vanaf dat jaar dateren nl. de eerste prijsonderhandelingen met de overheid. Hierbij werd de Bond als een der onderhandelingspartners erkend. Zoals reeds is opgemerkt, benoemen de Zweedse Boerenbond en de Federatie van landbouwcoöperaties ieder 5 leden van een boerendelegatie van 10 leden. Met de Nationale Raad voor de Landbouwmarkt (zie pag. 16), door de overheid benoemd, onderhandelt deze delegatie over de prijsregelingen voor landbouwprodukten. De Rijksdag moet de getroffen overeenkomsten daarna nog goedkeuren, hetgeen als regel zonder wijzigingen van betekenis geschiedt.

Naast het deelnemen aan de prijsonderhandelingen met de regering, zijn belangrijke activiteiten op praktisch terrein gelegen in het geven van adviezen op juridisch gebied aan individuele leden, die hieraan behoefte hebben. Hiervoor is een speciale afdeling ontwikkeld. Andere dienstverlening en adviezen voor individuele leden die van groot belang zijn, zijn die op elektrotechnisch gebied, die ten aanzien van de pacht-jurisprudentie en die op het terrein van het verzekeringswezen.

De staf van het centrale bureau van de Zweedse Boerenbond omvat 60 personen. De leden betalen een basiscontributie van ruim ƒ 10, met een opslag afhankelijk van de bedrijfsoppervlakte, tot een maximum van ca. ƒ 250. Voor een gezinsbedrijf gaat deze opslag tot ongeveer ƒ 35.

Van het totaalbedrag aan contributie en andere inkomsten van ongeveer 5 miljoen gulden wordt 50 % aan de provinciale afdelingen en hun locale secties afgedragen.

Het voorzitterschap van het nationale bestuur van de Bond houdt automatisch het lidmaatschap van het nationale bestuur van de Federatie van Landbouwcoöperaties in en omgekeerd.

Ook op provinciaal niveau wordt op diverse terreinen samengewerkt met de besturen van de coöperaties.

c. De Federatie van Zweedse Landbouwcooperaties

Bij de Federatie van Zweedse Landbouwcoöperaties zijn de 13 landelijke coöperatieve organisaties en verbonden aangesloten. Van de 1100 personen, die in dienst zijn van de Federatie, werken er 380 in Stockholm. We geven onderstaand een overzicht van genoemde 13 coöperatieve verbonden en hun ledental. Het geeft een indruk van de opbouw en omvang van het coöperatieve wezen en tevens van het aantal bedrijven waarvoor de afzet van de verschillende produkten van betekenis is.

	Aantal leden per december 1961	Aantal leden per december 1962
1. Het Zuivelverbond	235000	218000
2. Het Vleesverkoopverbond	252000	246000
3. Het Aan- en Verkoopverbond	145000	143000
4. Het Eier- en Pluimveeverkoopverbond	53000	51000
5. Het Verbond van Boseigenaren	131000	133000
6. Het Landbouwkredietverbond	173000	176000
7. De Algemene Hypotheekbank; aantal hypotheeknemers:	46000	46400
8. Het Veefok- en -produktieverbond	76000[1)]	95000[1)]
9. Het Verbond van Destilleerders	1700	1600
10. Het Verbond van Zetmeelproducenten	2590	2770
11. Het Verbond van Pelsdierenfokkers	1680	1570
12. Het Verbond van Vlas- en Hennepte-lers	1540	1570
13. Het Verbond van telers van Olie-zaden	12000	12000

1) Sinds 1960 geconstitueerd als een landelijk coöperatief verbond

Enige bijzonderheden van deze aangesloten verbonden zijn de volgende.

1. Het Zuivelverbond

De zuivelcoöperaties verwerken jaarlijks ruim 3 miljard kg melk d.i. 98 % van alle afgeleverde melk. Men kan dus wel zeggen dat Zweden alleen coöperatieve melkverwerking kent.

Dat de meeste melk van kleine bedrijven komt, valt af te leiden van het gegeven, dat de gemiddelde dagelijkse leverantie ongeveer 45 kg melk bedraagt. Dit feit en de lage vee-dichtheid houden in, dat het transport een belangrijk probleem vormt voor de Zweedse zuivelindustrie.

Dat de bedrijven momenteel in snel tempo van koeltanks worden voorzien, georganiseerd door de coöperatieve-industrie, moet vooral tegen deze achtergrond worden gezien. De dagelijkse afvoer van de melk van de sterk verspreid liggende bedrijven kan hierdoor worden teruggebracht tot één of enige keren per week.

Sinds de oprichting van het Zuivelverbond in 1932 is het aantal fabrieken teruggebracht van 1600 tot 400.

De gehele groothandel in melk, room en boter in Zweden en die in kaas voor een groot deel, wordt geregeld door het verbond.

In de coöperatieve organisatie is een onderneming opgenomen waar zuivelwerktuigen, melkbussen e.d. en koeltanks voor de boerderij worden gefabriceerd.

2. Het Vleesverkoopverbond

De belangrijkste functie van deze topcoöperatie is de groothandel in vlees. Zij heeft meer dan 80 % van de vleesproduktie die voor de markt beschikbaar komt, in handen. Hierdoor kan zij deze markt beheersen. In 1960 werd 280000 ton vlees omgezet.

Ieder der aangesloten coöperaties heeft een bepaald gebied voor inname van de leveringen. Als een boer een dier wenst te leveren, moet hij de locale coöperatie een week te voren van de komende levering op de hoogte stellen. Locaal en landelijk overziet de topcoöperatie een week van tevoren het aanbod en treft op grond hiervan maatregelen t.a.v. marktaanbod, opslag en interlokaal transport.

De aangesloten coöperaties bezitten ca. 50 slachthuizen. De boeren ontvangen uitbetaling op basis van geslachtgewicht en kwaliteit. Er zijn 12 voorgeschreven kwaliteitsklassen voor rundvlees en 5 voor varkensvlees. De veterinaire inspectie, het toezicht op de handhaving van de officiële klassificatieregels en op de verdere activiteiten berust bij de reeds eerder genoemde officiële Nationale Raad voor de Landbouwmarkt ("Statens Jordbruksnämnd").

Een korte omschrijving van de activiteit van deze topcoöperatie in de praktijk is:

1. Groothandel voor de grootste consumptie-centra (Stockholm en Gothenburg). Zij voorziet hierin voor 75 %.
2. Distributie tussen overschot- en tekortgebieden. Iedere gebiedscoöperatie regelt de groothandel binnen eigen gebied. Aan- en verkoop buiten eigen gebied moet via de nationale topcoöperatie plaatsvinden.
3. Invoer, uitvoer en opslag. Hierdoor kan het Vleesverbond de nationale markt regelen.
4. Prijsbepaling. Er is van overheidswege een vaste invoerheffing op vlees. Met deze invoerheffing en verdere importkosten kan het Zweedse binnenlandse prijspeil het wereldmarktpeil dus overtreffen. Niveau en trend van de prijzen op de wereldmarkt worden daarom op de voet gevolgd om een voor de boer zo gunstig mogelijk prijspeil op de binnenlandse markt te realiseren.
   Het op basis van binnen- en buitenlandse marktsituaties vaststellen van de groothandelsprijzen voor Stockholm en Gothenburg, waarvan verder de vleesprijzen in het hele land worden afgeleid, is één van de meest belangrijke taken van het Vleesverbond.

Het Vleesverbond heeft zich in de loop van de jaren ook enigermate met de kleinhandel en de verwerking beziggehouden. Zij heeft thans ca. 40 vleesverwerkingsbedrijven (vnl. voor worst) en een 500-tal vleesverkoopwinkels in de voornaamste centra in beheer. De laatste worden gezien als controlewinkels voor de detaillistenmarges.

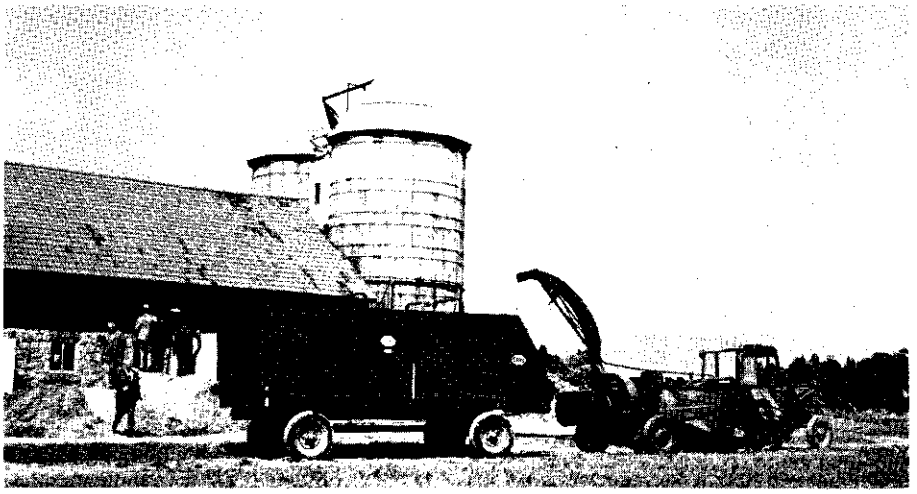
Deze coöperatieve organisatie bemiddelt ook bij de veehandel van boer tot boer en is verder actief betrokken bij de gezondheidscontrole van rundvee en varkens.

3. Het Aan- en Verkoopverbond

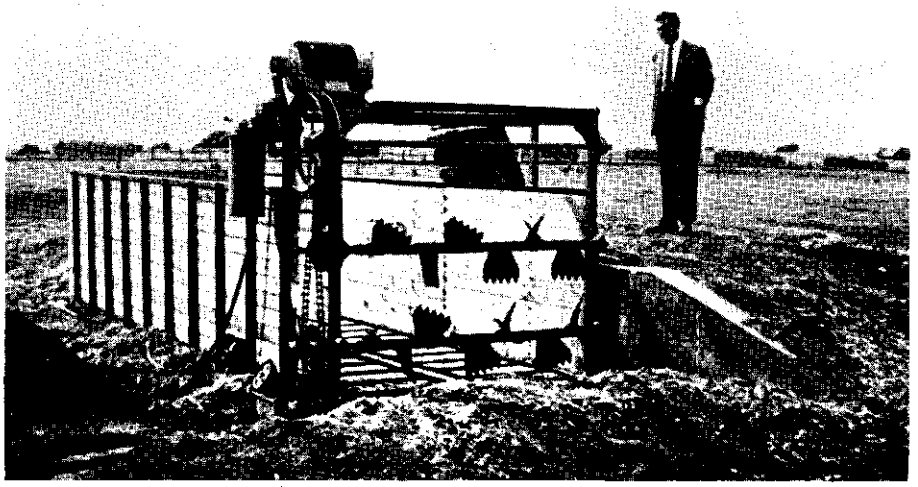
Hierin werken de 20 regionale Aan- en Verkoopcoöperaties samen. Iedere regionale coöperatie heeft zijn eigen werkgebied, dat in de meeste gevallen samenvalt met de provinciegrenzen.

De aangesloten boeren verkopen hun granen en zaden via deze coöperatie, die verder optreedt als leverancier van kunstmest, krachtvoer, zaden, werktuigen en trekkers, olie en benzine, chemische middelen e.d.

Ca. 60 % van de boeren is aangesloten. Het aandeel van de coöperatie in de totale kunstmest- en krachtvoederleverantie aan de bedrijven bedroeg ca. 65 %. De organisatie bezit verscheidene mengvoederfabrieken en zij is medeeigenaar van de kunstmestindustrie.

Verdere mechanisatie van het ensileren en van de stalvoedering is in onderzoek op grote proefbedrijven

Een op de grond gemonteerde mestverspreider als losbak voor verder transport van kuilgras. Vanuit de losbak wordt het gras op het benedeneind van een transporteur gebracht

Een moderne woning – bungalowtype – voor de werknemer is een belangrijk element bij de arbeidsvoorziening

Veel verwante problemen in de landbouw, sporadisch een verwant beeld in het landschap

De gezamenlijke coöperaties hebben momenteel een totale opslagcapaciteit van ca. 800000 ton d.i. voor ruim 45 % van de hoeveelheid graan die door de boeren op de markt wordt gebracht. Door een samenwerking met enkele onafhankelijke opslagbedrijven wordt echter 70 à 75 % van de nationale behoefte aan broodgraan beheerd. De coöperatieve malerijen leveren ongeveer 35 % van de totale bloemproduktie.

Het coöperatief Aan- en Verkoopverbond is mede-eigenaar van het grootste zaadbedrijf in Zweden te Svalöf (N.V. Algemene Zweedse Zaadmaatschappij).

Verschillende regionale coöperaties van het verbond exploiteren ook grote moderne service-werkplaatsen en -bedrijven ten behoeve van de leden.

4. Het Eier- en Pluimveeverkoopverbond

Deze coöperatieve toporganisatie heeft ca. 65 % van de groothandel in eieren in handen. Er zijn 15 slachthuizen voor pluimvee in de organisatie opgenomen.

De eieren worden eens per week door de coöperatie van de bedrijven opgehaald door vrachtauto's met voor iedere dag vaste routes. Op centrale plaatsen worden de eieren gesorteerd, klein-verpakt of voor de groothandel gereedgemaakt.

Eén van de aangesloten coöperaties heeft een fabriek voor eiprodukten.

5. Het Verbond van Boseigenaren

Zoals reeds tot uiting kwam, is de bosexploitatie voor Zweden van grote betekenis. Ook veel boeren beschikken over een kleinere of grotere oppervlakte bos. Van de 23 miljoen ha bos, die geschikt zijn voor houtproduktie (d.i. meer dan 50 % van het totale landoppervlak) wordt de helft door de boeren bij een landbouwbedrijf geëxploiteerd. Deze ruim 11 miljoen ha bos is in beheer bij ongeveer 240000 bedrijven, voor het merendeel als eigendom. De andere helft van de oppervlakte bos is voor 50 % eigendom van de Staat of andere publiekrechtelijke lichamen en voor de helft eigendom van particuliere ondernemingen.

Landbouwers, overheidslichamen en particuliere ondernemingen exploiteren dus ca. 50 %, 25 % resp. 25 % van het Zweedse bosareaal.

Bij het coöperatief verbond zijn ruim 130000 boeren-boseigenaren aangesloten met in totaal 6,6 miljoen ha produktief bos. Het verbond berust op 23 regionale organisaties.

De hoofdfuncties van de coöperatieve organisatie in de praktijk zijn rationalisatie bij de afzet en voorlichting bij de produktie. Het eerste omvat vooral het samenvoegen van kleine leveranties tot aantrekkelijke marktpartijen. De laatste jaren heeft het verbond aanzienlijke bedragen geïnvesteerd in houtbe- en -verwerkingsbedrijven.

Voor verbetering en opvoering van de produktie van het boerenbos heeft het verbond deskundigen in dienst die de boeren bij de bosexploitatie ter zijde staan.

6. Het Landbouwkredietverbond

De eerste Landbouwkredietvereniging werd in 1915 opgericht. Momenteel zijn er totaal 572 locale kredietcoöperaties. Er is een opbouw in drie geledingen. De locale verenigingen zijn verenigd in 12 regionale eenheden (dat zijn de Centrale Landbouwkredietverenigingen), die samen het verbond vormen als nationale controlerende toporganisatie.

Het verbond is eigenaar van de Landbouwbank in Stockholm, die in 1958 is opgericht. Het hoofddoel van de organisatie is in de dagelijkse kredietbehoefte van de leden te voorzien en het opvangen van de besparingen. Het uitstaande bedrag bij de leden is ca. 800 miljoen gulden, terwijl deposito's en spaargelden iets groter zijn. Er lopen meer dan 400000 rekeningen bij de aangesloten coöperaties.

7. De Algemene Hypotheekbank

De toporganisatie van de 10 coöperatieve hypotheekverenigingen wordt gevormd door de Algemene Hypotheekbank. Haar functie is om,door het uitgeven van certificaten, fondsen te verschaffen voor de aangesloten verenigingen. Deze laatste stellen de gelden voor de leden beschikbaar met een eerste hypotheek op land als onderpand of tegen een overheidsgarantie voor de terugbetaling (zgn. garantieleningen). Eerste hypotheek wordt verstrekt tot 60 % van de taxatiewaarde van de grond. Het aantal opgenomen hypotheekcredieten bedraagt momenteel bijna 50000 tot een totaalbedrag van bijna 1 miljard gulden of *f* 20000 gemiddeld per geval.

8. Het Veefok- en -produktieverbond

In 1960 hebben de nationale coöperaties op het terrein van de kunstmatige inseminatie, van de Veefokverenigingen en van de Melkcontrole zich met elkaar verenigd tot het Veefok- en -produktieverbond. Dit verbond sloot zich in 1961 aan bij de coöperatieve federatie om de technische produktie-ontwikkeling te verbinden met de marktontwikkeling. De KI- en de vleesmarktmensen werken b.v. samen bij de beoordeling van de vererving t.a.v. de vleesproduktie van de stieren.

Om de gegevens van alle dieren van de leden van de aangesloten organisaties ten volle te kunnen benutten, is er een elektronische geheugen- en rekenautomaat beschikbaar.

Bij de KI zijn 32 verenigingen aangesloten met 76000 leden en 680000 dieren d.i. ca. 40 % van het totale aantal in aanmerking komende dieren.

De 27 aangesloten melkcontroleverenigingen hebben 33000 leden met 360000 ingeschreven melkkoeien d.i. ca. 1/3 van het totale aantal melkkoeien. De fokverenigingen hebben samen ruim 8000 leden.

9. Het Verbond van Destilleerders

70 coöperatieve en boerderijdestilleerderijen vormen samen het verbond van Destilleerders (grondstof aardappelen). Het verbond treedt aanbod- en prijsregelend op voor de ruwe alcohol, die door het Staatsmonopolie wordt aangekocht.

10. Het Verbond van Zetmeelproducenten

Ruim 10 jaar geleden waren er in Zweden nog 140 zetmeelproduktiebedrijven bij het verbond. Door concentratie is dit aantal tot 40 teruggebracht en dit proces gaat nog door. De jaarlijkse produktie bedraagt ca. 25000 ton van ca. 2800 boerenleden.

11. Het Verbond van Pelsdierenfokkers

Het Zweedse klimaat leent zich goed voor het fokken van pelshoudende dieren met een goede pelskwaliteit. De minkproduktie is het belangrijkst maar diverse vossoorten, chinchilla en bevers worden ook gefokt. Er zijn een kleine 1600 bedrijven bij het verbond aangesloten dat regelmatig internationale pelsverkoopdagen in Stockholm organiseert. Het bevordert verder de produktie van kwaliteitspelzen door voorlichting en onderzoek.

12. Het Verbond van Vlas- en Henneptelers

Dit verbond omvat alle coöperatieve verenigingen van vlas en henneptelers (totaal ca. 1600 telers). Het verbond verkoopt de bewerkte produkten, levert bewerkingsmachines, legt teeltproeven aan e.d. De produktie van vlasvezel - jaarlijks ca. 3000 ton - is geconcentreerd in een fabriek in Laholm. De jaarlijkse produktie aan hennepvezel is ca. 900 ton. Het merendeel van de vezel- en zaadproduktie wordt op de binnenlandse markt afgezet.

13. Het Verbond van telers van Oliezaden

Zoals eerder is opgemerkt is de teelt van koolzaad e.d. voor veel bedrijven van betekenis. Het verbond op dit terrein met 12000 leden komt op voor de belangen van de telers bij de prijsregelingen en voert verder informatie- en onderzoekswerk uit.

Verdere activiteiten van de Federatie liggen o.a. op het terrein van de bouw. Samen met de Bond van Plattelandsoverheden bezit zij een van de grootste firma's op het gebied van Bouwadviezen, met 40 bureaus verspreid over het land. Zij heeft technische deskundigen op elk terrein van bouw en constructie in dienst. Ook het bekende grote centrale graandroog- en -opslagbedrijf te Mersch in Luxemburg is b.v. door dit bureau ontworpen.

De Federatie bezit een eigen Publikatiecentrum waar niet alleen het eigen weekblad en diverse periodieken ten behoeve van de leden worden uitgegeven (ieder der bovengenoemde verbonden heeft b.v. een periodiek), maar ook boeken e.d. De oplage van het eigen weekblad bedraagt 350000. Het centrum verkoopt jaarlijks ca. 500000 boeken. Er is een afdeling voor films en persfoto's aan verbonden.

Verder heeft de Federatie een Landbouw Coöperatie School gesticht en in beheer voor de opleiding van functionarissen voor het coöperatiewezen.

Een Landbouw Boekhoud- en Accountantsbureau wordt als onafhankelijke dochteronderneming van de Federatie geëxploiteerd.

Voor internationale zaken fungeert het Secretariaat Buitenland.

d. Het Instituut voor Landbouw-Economisch Onderzoek

Op verschillende afdelingen binnen de Federatie wordt economisch onderzoek verricht ten behoeve van de aangesloten verbonden.

Primair is dit de taak van het in 1950 door de Federatie, samen met Boerenbond, gestichte Instituut voor Landbouw-Economisch Onderzoek (het Zweedse LEI).

De financiering van dit Landbouw-Economisch Instituut geschiedt voor 2/3 door de Federatie en voor 1/3 door de Zweedse Boerenbond.

Daar in een eerder reisverslag (1) reeds aandacht aan dit Instituut werd besteed, volstaan we hier met te vermelden dat het hier verrichte onderzoek, volgens de ons op het bureau van de Federatie verstrekte gegevens, intussen is georganiseerd in 6 afdelingen t.w.:

Afd. I. : voor gegevens en studie op statistisch terrein. Deze afdeling staat in verbinding met een contactpersoon bij ieder der 2300 locale afdelingen van de Zweedse Boerenbond.

Afd. II. : voor studies inzake prijsmaatregelen.

Afd. III. : voor bedrijfseconomisch onderzoek op landbouwbedrijven.

Afd. IV. : voor studie van nationaal-economische en sociale vraagstukken voor zover van belang voor de plattelandsbevolking.

Afd. V. : voor bestudering van bosbouwproblemen, in het bijzonder van de boerenbosexploitatie.

Afd. VI. : voor analyse van vraag en aanbod van landbouwprodukten.

Samenvatting en conclusies

1. Zweden is een van de meest welvarende landen van Europa met een krachtige industriële ontwikkeling. Het inkomen per hoofd van de bevolking is, in guldens omgerekend, 70 % hoger dan dat in Nederland. De kosten van levensonderhoud zijn er, naar geschat wordt, 20 à 25 % hoger dan in ons land. Het land is dunbevolkt en voor 50 % met bos bedekt; 10 % van de grond is bruikbaar voor landbouw. Nog 12 % van de bevolking is in de land- en bosbouw werkzaam. Vrouwenarbeid is in Zweden een normaal verschijnsel. 27 % van de in loondienst werkzame personen in de landbouw waren in 1963 vrouwen; in de industrie bedroeg dit 33 %.

2. De klimaatomstandigheden in het uiterste zuiden van Zweden verschillen niet sterk met die in Nederland. Naar het noorden worden de zomers korter. Door de lange lichtdagen in de zomer en de invloed van de warme golfstroom op de temperatuur, worden de granen ver naar het noorden nog rijp. De landbouwproduktie in de noordelijke helft van het land is echter van weinig betekenis.

3. De bedrijfsgroottestructuur loopt per gebied nogal uiteen. Op basis van de oppervlakte landbouwgrond per bedrijf, over het hele land bezien, is het belangrijkste verschil met Nederland, dat het percentage van de grond in exploitatie bij bedrijven groter dan 50 ha, er hoger is (nl. 23 % in vergelijking met 7 % in ons land). Dit resulteert in een gemiddelde oppervlakte landbouwgrond per bedrijf van 14 à 15 ha, terwijl dit in ons land 11 à 12 ha is.

4. Het Zweedse bos wordt voor 50 % door boeren bij een landbouwbedrijf geëxploiteerd. Vooral in het noordelijk deel van het land en in de heuvelgebieden komen veel kleine landbouwbedrijven voor met een belangrijke oppervlakte bos. In de belangrijkste landbouwgebieden is de bosexploitatie voor de boeren echter van geringe betekenis.

5. Ruim 70 % van de oppervlakte landbouwgrond wordt als eigendom geëxploiteerd. Het percentage pacht van de bedrijven groter dan 20 ha is de laatste 10 jaren toegenomen; dat van bedrijven groter dan 50 ha zelfs vrij sterk.

6. Het algemeen voorkomende bedrijfstype is het gemengde bedrijf. 80 % van het boereninkomen wordt gevormd door de produktie van melk en vlees. Wel is alle grond, die geploegd kan worden, als bouwland in gebruik. Het bouwland maakt meer dan 85 % van de oppervlakte landbouwgrond uit en wordt in beslag genomen door 45 % granen, 42 % kunstweiden en voedergewassen, 4 % hakvruchten, 4 % handelsgewassen (vnl. koolzaad) en 5 % braak. Dit laatste o.a. voor bestrijding van kweek en wilde haver.

Naast de kunstweiden en voedergewassen op het bouwland, worden ook de voedergranen (35 % van het bouwland) hoofdzakelijk voor de veehouderij op het eigen bedrijf besteed.

7. Alleen in het zuidelijkste deel van Zweden, waar de bodem- en klimaatomstandigheden het gunstigst zijn, komen naast de gemengde bedrijven akkerbouwbedrijven van enige betekenis voor. Dit zijn dikwijls vrij grote bedrijven. In bos- en heuvelgebieden komen in verband met de bodemomstandigheden wel zuivere veebedrijven voor. Dit zijn veelal betrekkelijk kleine bedrijven.

8. Het verloop van de lonen in Zweden vertoont een zelfde beeld als in ons land, zij het op een hoger niveau. Het gemiddelde jaarloon in de Zweedse industrie bedroeg in 1964 ca. ƒ 12000. In de grote centra is dit iets hoger, in de plattelandsgebieden iets lager. De lonen in de landbouw zijn in Zweden na 1959 sneller gestegen dan in de industrie en liggen thans op een gelijk niveau indien met verschillen in woninghuur rekening wordt gehouden.

De jaarkosten voor de boer voor een vakbekwame trekkerchauffeur bedroegen in 1964 ca. ƒ 12000. De jaarkosten voor een vakbekwaam melker/veeverzorger liggen algemeen hoger. Het aantal arbeidsuren volgens de CAO bedraagt 2350, zowel in de akkerbouw als in de veehouderij. In de periode van april tot oktober krijgt de werknemer 12 vrije zaterdagen. Verder heeft hij sinds 1964 recht op 4 weken betaalde vakantie.

9. Het uitgangspunt van de landbouwpolitiek in Zweden is de voorziening in de eigen behoefte aan voedsel. In de praktijk is Zweden, wat landbouwprodukten betreft, exporterend ten aanzien van zuivel en vlees; groenten, fruit, bollen e.d. zijn belangrijke importprodukten.

10. De in 1959 nader vastgelegde doelstelling van het landbouwbeleid van de overheid was, tot 1965 het de boer op goed geleide bedrijven van 10-20 ha in de goede landbouwgebieden mogelijk te maken een arbeidsinkomen te verdienen gelijk aan dat van industrie-arbeiders in de kleinere steden.
Na 1965 werd gedacht bedrijven van 20-30 ha in deze gebieden als basis voor de inkomensvergelijking te nemen.
In dit verband kan vastgesteld worden dat 75 % van de Zweedse landbouwbedrijven echter beschikt over minder dan 15 ha cultuurgrond en 88 % over minder dan 25 ha.

11. De beoogde gelijkheid van arbeidsinkomen is in Zweden niet bereikt. In feite blijft het arbeidsinkomen van de boer op de basisbedrijven van 10-20 ha meer en meer achter en heeft de laatste jaren niet meer bedragen dan ca. 50 % van het industrieloon. De arbeidsinkomsten van het gezin op deze bedrijven liggen ongeveer op het niveau van het loon van de industrie-arbeider.

12. Van overheidszijde wordt een gelijkheid van inkomensontwikkeling nagestreefd door steun via de prijzen van landbouwprodukten en door bevordering van rationalisatie op de landbouwbedrijven. De prijssteun wordt hoofdzakelijk verwezenlijkt door heffingen bij import. Binnen bepaalde grenzen kan het binnenlands prijspeil de wereldmarkt volgen met een niveauverschil bepaald door de importheffing. Voor melk geldt een vaste prijs. Het prijspeil van de belangrijkste landbouwprodukten lag tot dusver in Zweden iets hoger dan in ons land.

13. Ten aanzien van de rationalisatie op de bedrijven is men zowel bij overheid als bedrijfsleven tot de conclusie gekomen dat vergroting van de bedrijven en een groter aantal dieren per bedrijf het meeste effect sorteert.

Naast het zgn. ééngezins-bedrijf, bleek een bedrijfsgrootte tot een omvang waarbij 2 volwaardige krachten hun arbeid rationeel kunnen inzetten zondere verdere hulp buiten de eigen gezinsleden, in verschillende gebieden een officieel streefdoel (twee-gezinnenbedrijf).

Afhankelijk van bedrijfstype en gebied worden vereiste oppervlakten genoemd van 25 à 45 ha (melkveebedrijven) tot 100 ha (graanbedrijven).

Van veel grotere bedrijven wordt geen verdere kostprijsverlaging van betekenis verwacht onder de huidige omstandigheden.

Specialisatie bij de arbeidsinzet wordt doelbewust nagestreefd.

14. Als belangrijke vraagstukken bij de nagestreefde vergroting van de bedrijfsomvang komt de financiering naar voren en het prijsrisico bij de veredelingstakken.

15. Voor de financiering van bedrijfsvergrotingen en -verbeteringen kan een overheidsgarantie voor een op te nemen lening worden verstrekt. In de praktijk betekent dit, dat men tegen een lagere rente terecht kan. Gedurende de eerste jaren kunnen de aflossing en de rentebetaling eventueel worden opgeschort. De activiteiten van overheidszijde op het terrein van de bedrijfsontwikkeling, bedrijfsvergroting, verbetering en aanpassing van gebouwen, verbetering van de algemene bedrijfsuitrusting en gezamenlijke machinegebruik, bevordering van specialisatie, steun aan beginnende jonge boeren, ondersteund door hulp bij de financiering, nemen de laatste jaren in omvang toe.

16. Verder is er voor verschillende rationalisatiemaatregelen (verbetering van grond, landerijen, gebouwen) een zekere subsidie mogelijk.

17. Het beschikken uit het eigen bedrijf over een niet te klein deel van de voedergranen, benodigd voor de veredeling op het eigen bedrijf (varkens, pluimvee), wordt als een belangrijk tegenwicht voor de in deze sector heersende prijsrisico's gezien.

De ontwikkeling naar grotere produktie-eenheden in de varkens- en pluimveehouderij, die in Zweden snel gaande is, voltrekt zich, naar onze indrukken, dan ook vooral op bedrijven van 40 à 50 ha en groter.

18. In Zweden zijn in 1955 wettelijke maatregelen getroffen om de landbouwgronden in handen van boeren te houden. Iedere grondverkoop, buiten de familie of aan de pachter, behoeft de goedkeuring van door de overheid ingestelde Provinciale Landbouwraden. In hetzelfde kader wordt thans ook van alle ten verkoop aangeboden grond in de eerste plaats nagegaan in hoeverre de grond voor vergroting van omliggende bedrijven kan worden benut. De hieraan verbonden aspecten verdienen andere bestudering. In verband met de relatieve ontwikkeling van de landbouwinkomens is er van de zijde van de Provinciale Landbouwraden in Zweden een sterk toenemende activiteit op het terrein van de grondaan- en verkoop voor bedrijfsvergroting. Door bemiddeling van deze Raden voor sanering verhandelde oppervlakte cultuurgrond steeg van 1959 tot 1964 van ca. 3000 tot ca. 10000 ha per jaar en die van bosgrond van ca. 16000 tot ca. 43000 ha.

19. De kleine boerenbedrijven ontvangen een speciale inkomenssteun. Anders dan in ons land kent Zweden dus officieel een kleine boerenvraagstuk, gezien de speciale steunverlening in een periode van hoogconjuntuur. De verleende steun geldt niet voor de opvolgers op de kleine bedrijven.

20. De indruk is dat de overwegingen rond de melkveehouderij zowel op de kleinere als op de grote bedrijven een centrale plaats innemen.

De mogelijkheid om minstens 25 melkkoeien te kunnen houden werd voor een gezinsbedrijf noodzakelijk geacht om onder de verhoudingen in Zweden een relatief redelijk inkomen uit het bedrijf te bereiken.

Op de grote bedrijven, waar het melkvee door een betaalde kracht wordt verzorgd, wordt zowel door de boer als door de melker/veeverzorger naar een zo groot mogelijk aantal dieren per man gestreefd, b.v. 40 dieren of meer, door modernisering van de gebouwen. Het loon staat in verband met hoeveelheid en kwaliteit van de produktie.

21. Naast de kleine en grote bedrijven waar de melkveestapel om bovengenoemde reden wordt uitgebreid, komen ook - vooral grotere - bedrijven voor, waar het melkvee wordt afgeschaft. Behalve moeilijkheden met het aantrekken van een bekwame kracht of weekend-problemen, kunnen ook de kosten voor een ingrijpende modernisering van de gebouwen hierbij een rol spelen.

Deze grotere bedrijven gaan zich daarna toeleggen op rundveemesterij en/of varkensmesterij met grondexploitatie als akkerbouw. Per saldo is de Zweedse melkveestapel van 1951 tot 1965 teruggelopen van bijna 1½ miljoen stuks tot 1070000. Men verwacht nog een verdere afname met in de naaste toekomst verdwijning van het exportoverschot aan zuivelprodukten.

22. In enkele provincies in Zweden komen thans bedrijven voor waar meer dan 1000 mestvarkens worden gehouden en 3000 of meer varkens per jaar worden afgeleverd. Niet zelden worden deze dieren door één man verzorgd.

23. In verschillende gebieden zijn biggencentrales georganiseerd door de provinciale landbouworganisaties. De grote varkensmesters kunnen de benodigde biggen per telefoon bestellen. Alle dieren staan onder controle van dierenartsen van de landbouworganisatie. De biggencentrales bevorderen het zoveel mogelijk behouden van de fokkerij voor de kleine bedrijven.

24. Het cooperatiewezen in de Zweedse landbouw is zeer sterk ontwikkeld op vrijwel ieder terrein. Het is in dit verband opvallend dat de suikerindustrie er geheel in particuliere handen is.

25. De Landbouwvoorlichting berust bij Provinciale Landbouwkamers. Dit zijn vrije boerenorganisaties met een belangrijke invloed van de overheid. Het voorlichtingspersoneel in dienst van deze provinciale organisaties wordt voor ca. 65 % door de overheid betaald. Hiernaast staat de Zweedse Boerenbond als onafhankelijke beroepsorganisatie.

LITERATUUROPGAVE

1. Verslag van een studiereis naar Zweden van 28 september tot 8 oktober 1958
Cultuurtechnische Dienst
Doel: studie van de afvloeiïng van de agrarische bevolking naar de stad

2. Verslag van een studiereis naar Zweden van 24 augustus tot 3 september 1960
"Stichting uitwisseling en studiereizen voor het Platteland"
Doel: studie van plattelands- en bevolkingsproblemen in Zweden

3. Landbouw en Bedrijfsgebouwen in Zweden -
Verslag van een studiereis van 27 mei tot 15 juni 1961
door de Rijkslandbouwconsulent voor Boerderijenbouw
en Rijkslandbouw- en Veeteeltconsulenten

4. Prof. Lennart Hjelm - Department of Agricultural Economics - Uppsala
"Prospects of greater efficiency in Swedish agriculture"

5. Swedish Agriculture - A Short Summary of Swedish agriculture and the rôle of the Government. Presented by the Ministry of Agriculture and the National Board of Agriculture

6. G.R. Ytterborn - Deputy Director-General, National Board of Agriculture.
"Proposals for a re-organised advisory service in Sweden"
Fatis-Review- Vol. VIII no. 2-1961
"Programming advisory work in Sweden" - Fatis 1964 no. 2

7. Jordbruksräkningen 1961 - Sveriges Officiella Statistik - Stockholm

8. Swedish Farming and Forestry in Figures and Charts-
Jordbrukets utredningsinstitut - Stockholm

S 5923
550 ex.
Dr/NV
13-4-1965

BIJLAGEN

	blz.
1. Enkele gegevens van de bezochte landbouwbedrijven	57
2. Bezochte instellingen en personen	64
3. Enkele in- en uitvoercijfers van Zweden over 1962	66
4. Verdeling van het bouwland naar verschillende gewassen	67
5. Gemiddelde inkomens op landbouwbedrijven naar een bedrijfseconomisch onderzoek over de jaren '58,'59 en 60	68
6. De verdeling van het boerenbos over enkele bedrijfsgrootte-klassen	69

BIJLAGE 1 ENKELE GEGEVENS VAN DE BEZOCHTE LANDBOUWBEDRIJVEN

1. Bedrijf van Nills Alvik - Rosersbergs Gård te Tågarp (Zuid-Zweden-gebied a. Zie pag. 7 en bijlage 5)

Een groot, sterk gerationaliseerd bedrijf van 165 ha, dat sinds 1961 veeloos wordt gedreven.

Vruchtwisseling:	Bouwplan:
wintergraan	50 % graan
zomergraan	25 % koolzaad
zomerkoolzaad	12½ % suikerbieten
wintergraan	12½ % conservenerwten
suikerbieten	
zomergraan	
conservenerwten	
winterkoolzaad	

De arbeidsbezetting bestaat thans uit boer met 3 trekkerchauffeurs. Het voorjaarswerk in de suikerbieten wordt door losse krachten uitgevoerd. Stro en bietenblad worden niet meer geoogst. Op het bedrijf zijn 6 trekkers aanwezig waarvan 2 zware van 55 pk. Verder o.a. 2 zelfrijdende maaidorsers van 12 resp. 14 voet snijbreedte. De conservenerwten worden door de fabriek geoogst.

Ha-opbrengsten, gemiddeld over de periode 1959 t/m 1963:

wintertarwe	4770 kg
winterrogge	4200 kg
gerst	5020 kg
haver	5160 kg
conservenerwten	5560 kg
suikerbieten	41860 kg

Het aantal arbeidsuren op dit bedrijf is van 14092 in 1950 teruggebracht tot 5411 in 1963. De genoteerde loonkosten waren:

1950: 1,69 kr/uur + 0,08 kr voor soc. voorz. (= ƒ 1,18/uur + ƒ 0,06)
1963: 5,94 kr/uur + 1,15 kr voor soc. voorz. (= ƒ 4,16/uur + ƒ 0,81)

De totale arbeidskosten bedroegen:

1950: 49303 kr (= ƒ 34512 of ƒ 209/ha)
1963: 59267 kr (= ƒ 41487 of ƒ 251/ha).

2. Bedrijf van Hermansson te Ullevi (aan de oostkust van het Vätternmeer - gebied d. Zie pag. 7 en bijlage 5)

Een zeer groot bedrijf van 390 ha. De rechtsvorm is een N.V., met de heer H. als bedrijfsleider. In 1960 is de melkveestapel - 60 stuks - van de hand gedaan.

Bouwplan:	75 % graan
	10 % erwten
	6 % koolzaad
	6 % braak
	3 % aardappelen + bieten
Veehouderij:	100-130 zeugen; van de 1500 à 2000 per jaar geboren biggen worden ca. 900 op eigen bedrijf gemest.

Arbeidsbezetting: Bedrijfsleider
adj. bedrijfsleider (1e arbeider)
mecanicien
3 trekkerchauffeurs
1 man speciaal voor de varkens

Op het bedrijf zijn 8 trekkers in gebruik. Stro wordt alleen geoogst voor zover nodig voor eigen gebruik; het merendeel wordt verbrand of gehakseld ondergeploegd.

Op dit bedrijf wordt een grote oppervlakte zomergerst verbouwd (1964 - 170 ha). De gerst wordt op eigen bedrijf vermalen en vervoederd.

3. Bedrijf van Lindgren te Skaftesgärdet (ten oosten van het Vätternmeer - gebied d. Zie pag. 7 en bijlage 5)

Een bedrijf, aangegeven als een typisch eenmansbedrijf in dit gebied. Totale oppervlakte 31 ha, waarvan 19 ha bouwland (w.o. kunstweiden) bij de gebouwen en 9 ha laag, nat natuurweiland en 3 ha bos op enige afstand gelegen.

Bouwplan 1964:	wintertarwe	4 ha	
	zomergerst	3 ha	
	haver	3,5 ha	
	kunstweide	4,5 ha	(3-jarig thans)
	voederbieten, mergkool	1,- ha	
	braak	3 ha	(voor onkruidbestrijding en om goed wintertarweland te hebben).

Veestapel: 8 melkkoeien (met hoge produkties)
6 pinken
mestvarkens
zeugen

Op dit bedrijf was een tweedehands zakkenmaaidorser gekocht. De buurman heeft een pers. Bij de oogstuitvoering wordt onderling samengewerkt. Met 3 andere boeren is een maaikneuzer in gebruik en een sproeimachine in een combinatie van 5 boeren. Bij de hooioogst helpt een gepensioneerd persoon uit het dorp. Voor het mest uitrijden wordt een loonwerkbedrijf ingeschakeld. Het melken geschiedt machinaal.

4. Bedrijf Brink te Ekeberg (omgeving van Skara; tussen Vänern en Vättern - gebied d. Zie pag. 7 en bijlage 5)

Een bedrijf midden in een omschakelingsperiode. Hier werd van interne rationalisatie gesproken. 40 ha groot. Bouwplan 1964: 35 ha graan, 5 ha kunstweide met 8 melkkoeien en 20 kalveren, die door de koeien gezoogd werden. Arbeidsbezetting: boer + 2 man.

Momenteel is de boer met zijn eigen mensen en enige hulp van een vakman bezig, 2 varkensschuren te bouwen met ruimte voor 700 varkens in iedere schuur. Tevens wordt een graandroog- en opslaginrichting gebouwd bij deze schuren ten behoeve van de varkensvoedering. Het bouwplan en de veehouderij zijn uiterst eenvoudig dit jaar in verband met de bouwwerkzaamheden. De boer streeft ernaar, één arbeider rationeel in te zetten speciaal voor de varkenshouderij en één man voor het veldwerk (de boer is veel afwezig in verband met functies in het landbouwverenigingsleven).

Er is een eigen maaidorser, waarmee ook op buurbedrijven wordt gemaaidorst. Verder zijn 3 trekkers aanwezig.

5. Bedrijf van Torsten Karlsson te Axtorp (omgeving van Skara, tussen Vänern Vättern - gebied d. Zie pag. 7 en bijlage 5)

Een bedrijf met externe rationalisatie. Dit bedrijf was 33 ha, maar kon dit jaar met 24 ha worden vergroot, door de van overheidswege gereglementeerde verdeling van een ten verkoop aangeboden bedrijf.

Bouwplan: ca. 11 ha koolzaad
11 ha wintertarwe
11 ha haver
11 ha kunstweide 1e jaar
11 ha kunstweide 2e jaar

Verder wordt nog 12 ha "natuurweide" bijgehuurd. Er zijn momenteel 18 melkkoeien. Zeer produktief en goed vee. De veestapel zal worden uitgebreid tot 35 à 40 melkkoeien. Vernieuwing van de stal zal daarvoor moeten plaatsvinden.

Arbeidsbezetting: 2 broers. Deze doen alle werk, behalve het hooi- en stropersen, dat door een werktuigencoöperatie wordt uitgevoerd.

6. Bedrijf Henry Larsson te Svenseröd (ten zuiden van Uddevalla - gebied d. Zie pag. 7 en bijlage 5)

Een bedrijf waar de melkveehouderij wordt uitgebreid en waar de bosexploitatie naar verhouding een belangrijke plaats inneemt.

Oppervlakte 15½ ha bouw- en grasland + 35 ha bos.

Bouwplan in ha:	1959	1963	Veestapel:	1959	1963
wintertarwe	2,1	-	melkkoeien	11	17
haver en gerst	5,4	2,6	jongvee	4	1
kunstweide (voor hooi)	3,0	5,9	mestvarkens	28	16
Bl.grasland	5,0	7,0	kippen	15	29
			paarden	1	-
	15,5	15,5			

Arbeidsbezetting: boer + zoon

Het melkvee heeft een hoge produktie. Door de melkveestapel zo hoog mogelijk op te voeren wordt hier getracht, samen met de bosexploitatie een 2-mansbedrijf te handhaven.

Het arbeidsinkomen over 1961-1962 en 1962-1963 voor het gezin bedroeg ƒ 13200 resp. ƒ 13400.

De overgang op veredelingsproduktie in grote eenheden werd in verband met de investeringen en rentabiliteitsrisico's voor deze kleine, weinig kapitaalkrachtige bedrijven te riskant geacht.

7. Bedrijf Allan Andersson te Tyfta (op het schiereiland Tjörn, ten zuiden van Uddevalla).

Een gemengd bedrijf waar met tuinbouw is begonnen.
Oppervlakte 18½ ha bouwland + 10 ha bos.

Bouwplan 1964:			Veestapel:	
haver	4	ha	melkkoeien	11
zomergerst	1	ha	jongvee	10
voederbieten	1	ha	mestvarkens	30
kunstweide	10	ha	zeugen	3
aardbeien	0,5	ha		
pastinaken	0,5	ha		
braak	1,5	ha	(alleen dit jaar i.v.m. drainagewerkzaamheden; anders worden ook vroege aardappelen verbouwd)	
	18,5	ha		

Arbeidsbezetting: boer + zoon. De vader besteedt ca. 50 % van zijn werktijd aan het bedrijf i.v.m. een nevenfunctie. Door met tuinbouw te beginnen wordt getracht een 2-mansbedrijf te handhaven. Arbeidsinkomen van het gezin uit het bedrijf in 1963 ca. ƒ 7000.

8. Proef- en demonstratiebedrijf te Tönnersa (gebied ten zuiden van Halmstadt aan de zuidwestkust).

Dit bedrijf wordt geëxploiteerd door de Landbouwkamer in dit gebied.
De oppervlakte is 99 ha bouwland en kunstweide
17 ha blijvend grasland
en 75 ha bos

Vruchtwisseling:

op de leemgronden	op de zandgronden
1. aardappelen	1. graan
2. vlas	2. snijmais
3. graan	3. aardappelen
4. conservenerwten	4. graan
5. suikerbieten	
6. graan	
7. kunstweide	
8. kunstweide	

In deze gewassen worden proeven genomen op teelttechnisch gebied.

Veestapel:		
	melkkoeien	45
	jongvee	60
	mestvarkens	200
	zeugen	25
	beren	3

In beproeving zijn: loopstal, roostervloer, ligboxen, torensilo en tankmelken voor het melkvee en hokinrichting en voedering voor varkens.

Alleen voor een aantal te nemen veldproeven in de gewassen wordt een subsidie van de overheid ontvangen.

Op het terrein van de boerderij is een vergadergebouw met keukeninrichting aanwezig.

9. Bedrijf Bachman te Axelvold (ten zuiden van Halmstadt aan de zuidwestkust)

Groot bedrijf van ruim 196 ha bouw- en grasland, met nog een grote oppervlakte bos; 75 % leemgrond, 25 % zandgrond.

Bouwplan 1964:

zomergerst	29,2 ha
haver	18,7 ha
wintertarwe	14,0 ha
suikerbieten	8,8 ha
consumptie-aardappelen	16,0 ha
voederkool	11,2 ha
snijmais	5,5 ha
1-jarige kunstweide	26,8 ha
2-jarige kunstweide	21,5 ha
blijvend grasland	32,7 ha
plantbomen	12,0 ha
	196,4 ha

Veestapel:

melkkoeien	80
pinken, kalveren, slachtvee	150
mestvarkens	320

Arbeidsbezetting: 1 voorman
1 veeverzorger
1 aflosser veeverzorger (1½ dag per week op het bedrijf)
1 smid
4 trekkerchauffeurs

De aardappelen worden op voorraad gerooid; vanwege de vele stenen levert verzamelrooien bezwaren op. Jaarlijks kunnen hiervoor een 20-tal vrouwen uit het naburige dorp worden aangetrokken. Ook het bieten enen geschiedt in akkoord door vrouwen. Het bieten rooien wordt uitgevoerd door een loonwerker; het loof wordt ook geoogst.

De stro-oogst zal achterwege gelaten worden in verband met de aanleg van ligboxen. Het melken en de verzorging van de 80 melkkoeien geschiedt door de melker/veeverzorger en zijn plaatsvervanger (melkstal met 8 standen en 8 apparaten).

De grote houten torensilo wordt gevuld met behulp van een zeer lange transporteur. Bij het vullen wordt door het optrekken van een koker een gat in het midden gelaten. Via dit middengat wordt de silo geledigd.

Er zijn o.a. 5 trekkers en één grote zelfrijdende maaidorser op het bedrijf.

10. Bedrijfs Sven Ingvar Nillson te Uppåkra (gebied a; ten noordoosten van Malmö in Zuid-Zweden. Zie pag. 7).

Twee bedrijven van 45 resp. 65 ha, op korte afstand van elkaar gelegen, die thans als één geheel door één boer worden geëxploiteerd.

Vruchtwisseling:

op 45 ha

1. suikerbieten
2. zomergerst
3. ½ klaver; ½ koolzaad
4. ½ zomertarwe; ½ wintertarwe

Veestapel: 30 melkkoeien
55 stuks jongvee
600 mestvarkens

op 65 ha

1. suikerbieten
2. zomergerst
3. vlas
4. koolzaad
5. wintertarwe

Arbeidsbezetting: boer
1 melker/veeverzorger
2 trekkerchauffeurs

Het melkvee en de varkens worden in hoofdzaak door één man verzorgd. De melkkoeien worden overdag op een terrein van ½ ha bij de boerderij gehouden. Het voer wordt aangevoerd (klaver, b.blad, hooi e.d.). Bijgekocht ruwvoeder wordt met de eigen maaikneuzer geoogst. Het jongvee loopt los in hokken met roostervloeren.

Alle mest en gier worden uit een kleine voorraadkelder eens per 3 à 4 dagen in een grote silo gepompt en gaan naar het suikerbietenland.

De voorjaarsverzorging van de bieten wordt door los personeel uitgevoerd (uit Denemarken) voor ruim ƒ 500/ha (enen + 1 x schoffelen).

Er zijn 4 trekkers en een grote zelfrijdende maaidorser aanwezig. Het stro wordt niet geoogst. De suikerbietenoogst geschiedt met de eigen verzamelrooier; ook het loof wordt geoogst.

Vermelde ha-opbrengsten:

tarwe:	5000 kg (soms tot 6000 kg)
suikerbieten:	47 ton à 17 %
zomergerst:	5000 kg
winterkoolzaad:	3000 kg

11. Bedrijf Stig Remvig te Eslöv (gebied a; omgeving van Lund in Zuid-Zweden, Zie pag. 7)

Twee bedrijven met elk 120 ha, op 15 km afstand van elkaar gelegen, die door één boer als één geheel worden geëxploiteerd.

Vruchtwisseling

op 120 ha	op 120 ha
1. suikerbieten	1. aardappelen (w.v. 11 ha contractteelt)
2. zomergerst of haver	2. zomergerst
3. gras en klaver	3. graszaad (contractteelt)
4. koolzaad	4. koolzaad
5. wintertarwe	5. wintertarwe (of rogge)
6. conservenerwten (contractteelt)	6. haver

Naast deze oppervlakte is nog 20 ha blijvend grasland aanwezig.

Veestapel: 37 melkkoeien
67 stuks jongvee
800 mestvarkens

Arbeidsbezetting: boer + 9 personen waarvan 4 trekkerchauffeurs
2 assistent bedrijfsleiders
en 1 melker/veeverzorger.

(De arbeid voor de veehouderij is op dit bedrijf niet gespecialiseerd, behalve voor de melkkoeien, waar één man over gaat).

De voorjaarsverzorging van de bieten wordt door los personeel uitgevoerd. Het rooien geschiedt met de eigen 1-rijïge verzamelrooier. De aardappelen worden op voorraad gerooid vanwege de vele stenen. Een 20-tal vrouwen raapt de aardappelen, waarvan 11 ha op contract voor een verwerkingsbedrijf (o.a. voor alcoholbereiding) wordt geteeld.

Er zijn o.a. 2 maaidorsers aanwezig waarvan 1 12 vt. zelfrijdend
en 1 6 vt. getrokken,
en 8 trekkers waarvan 3 van 60 pk.

Het graanstro wordt voor een deel geoogst. De melkveestapel wordt, na de in gang zijnde verbetering van de stal, tot 50 stuks uitgebreid. Het melken en de verzorging zal door één man worden uitgevoerd.

12. Bedrijf van de Rydsgård Landbouw Mij te Rydsgård (gebied a; omgeving van Lund in Zuid-Zweden. Zie pag. 7)

Een zeer groot landbouwbedrijf van 1000 ha (in eigendom bij een Zweeds diplomaat) met 570 ha bouwland, 75 ha blijvend grasland en 355 ha bos.

Bouwplan 1964:

zomergerst	250 ha
haver	50 ha
wintertarwe	40 ha
suikerbieten	20 ha
koolzaad	40 ha
andere oliezaden	20 ha
Engels raaigras	50 ha
gras en klaver	20 ha
luzerne	80 ha
	570 ha

Veestapel:

2000 mestvarkens
200 stuks rundvee om te mesten

Arbeidsbezetting: 30 personen waarvan:

1 bedrijfsleider
3 assistenten
3 veeverzorgers (waarvan 1 voor rundvee en 2 voor varkens)
12 trekker-chauffeurs
5 specialisten (smid, timmerman, schilder e.d.)
6 algemene arbeiders

Alleen tijdens vakanties of voor de drainage werken nog andere personen op het bedrijf.

Aanwezig zijn o.a. 12 trekkers (waarvan 1 van 110 pk)
en 3 maaidorsers van 14 vt.

Er waren tot voor kort 200 melkkoeien op dit bedrijf. Deze melkveestapel is afgeschaft. Thans worden kalveren van 6 maanden aangekocht voor vleesproduktie. Afzet 100 stuks per jaar op 2½-jarige leeftijd of 250 kg geslacht gewicht.

Er is een geautomatiseerde luzernedroger gebouwd op dit bedrijf. Capaciteit ca. 350 ha (140 ha: gem. 2½ x maaien). Van de granen wordt alleen de tarwe verkocht (evenals op de meeste andere bouwbedrijven met mestvarkens in Zweden).

Genoemde opbrengsten per ha:

zomergerst	4400 kg
wintertarwe	4400 kg
haver	4000 kg
koolzaad	2400 kg
suikerbieten	36 ton

BIJLAGE 2. BEZOCHTE INSTELLINGEN EN PERSONEN

a. Prov. Landbouwkamers en Prov. Landbouw Raden
(Hushållningssällskapet) (Lantbruksnämnd)

1. I. Tegnell te Linköping. Consulent v.d. Prov. Landbouwkamer
2. H. Lönmark te Uppsala. Consulent v.d. Prov. Landbouwkamer
3. T. Adolfsson te Skara. Directeur v.d. Prof. Landb. Raad
4. S. Rodhe te Uddevalla. Directeur v.d. Prov. Landbouwkamer
   K. Petterson te Uddevalla, Consulent v.d. Prov. Landbouwkamer
   S. Sandlund te Uddevalla. Consulent v.d. Prov. Landbouwkamer
5. N.Ch. Månsson te Halmstadt. Directeur v.d. Prov. Landbouwkamer
6. J. Nillson te Malmö. Consulent v.d. Prov. Landbouwkamer
7. O. Hjalmersson te Malmö. Directeur v.d. Prov. Landb. Raad
   H. Olséni te Malmö. Ingenieur v.d. Prov. Landb. Raad

b. Landbouwcoöperaties e.d.

8. Coöp. te Lidköping. Voorzitter A. Johnson
9. Coöp. te Malmö. Adj. Dir. J. Henning
10. Aardappelcentrale van de Zweedse Suiker Mij
    Directeur Sw. Wramstedt
    Landbouwdeskundige: N. Linge

c. Landbouwhogeschool en instituten bij Uppsala

11. Landbouwhogeschool te Uppsala
    V. Säfvestad - Afd. Landbouweconomie
    Prof. E. Åberg - Afd. Plantenfysiologie
12. Rijksproefstation voor landbouwmachines
    Test-ingenieurs: H. Gradin
    O. Nordström
13. Instituut voor Landbouwtechniek en mechanisatie
    Prof. N. Bergland
14. Instituut voor arbeidsmethodiek
    Prof. A. Haraldson

d. Centrale instanties in Stockholm

15. Ministerie van Landbouw
    Directie van de Landbouw
16. Federatie van Zweedse Landbouw Coöperaties
17. Zweedse Boerenbond

e. Diverse projecten

18. Rationaliseringsobject te Ekeby (gebied bij Uppsala)
19. Rationaliseringsobject te Kållands-Åsaka (gebied bij Skara)
20. Rationaliseringsobject te Flo (gebied bij Skara)
21. Rationaliseringsobject te Skarby (gebied bij Lund)

BIJLAGE 3. ENKELE IN- EN UITVOERCIJFERS VAN ZWEDEN OVER 1962

Produktengroep	In miljoenen guldens	
	invoer	uitvoer
levende dieren	5	13
vlees	46	79
vis	69	24
melk en zuivel	26	72
diverse veehouderijprodukten	25	11
totaal dierlijke produkten	171	199
bollen, planten e.d.	76	1
groenten e.d.	88	17
fruit	285	6
koffie, thee e.d.	260	2
granen	90	81
diverse plantaardige produkten	57	15
totaal plantaardige produkten	856	122
vetten en oliën	89	43
produkten van de voedingsmiddelen-industrie	472	55
hout en houtprodukten	159	838
papier en cellulose	110	2260
huiden en vellen	157	143
mineralen	1691	803
chemische produkten	740	251
plastics en rubber	409	197
textiel	1120	255
niet-edele metalen	1334	1339
machines en werktuigen	1973	2296
transportmiddelen	1201	1424
diverse industrieprodukten	827	524
totaal	11308	10590

BIJLAGE 4. VERDELING VAN HET BOUWLAND NAAR VERSCHILLENDE GEWASSEN [1]

	In 1000 ha			1961 ten opzichte van 1956
	1951	1956	1961	
wintertarwe	147	255	156	- 39 %
zomertarwe	175	140	119	- 15 %
winterrogge	93	122	71	- 42 %
zomerrogge	4	4	3	- 18 %
totaal broodgraan	419	521	349	- 33 %
gerst	111	242	342	+ 42 %
haver	485	533	523	- 2 %
gemengd graan	314	292	238	- 18 %
totaal voedergraan	910	1067	1103	+ 4 %
peulvruchten (rijp geoogst)	24	28	18	- 35 %
aardappelen	110	116	93	- 20 %
suikerbieten	53	50	50	0 %
voederwortelen	42	32	20	- 39 %
totaal hakvruchten	205	197	162	- 18 %
groenvoedergewassen	77	69	36	- 48 %
kunstweide voor hooi	1213	1096	1279	- 4 %
kunstweide voor groenvoeder en voor weiland	269	241		
kunstweide voor zaadwinning	41	30	50	+ 65 %
totaal voedergewassen	1600	1436	1366	- 5 %
oliegewassen (incl. koolzaad)	179	30	68	+ 125 %
groentegewassen op bouwland	8	11	12	+ 11 %
andere gewassen	17	14	25	+ 75 %
braak	143	157	137	- 13 %
onbewerkt bouwland	23	26	55	+ 110 %
totaal bouwland	3527	3488	3296	- 5,5 %

1) De indeling van de Zweedse landbouwstatistiek is aangehouden. Bedrijven met minder dan 2 ha bouwland zijn hierbij niet opgenomen; de totaaltelling wijkt daardoor iets af van de totale oppervlakte bouwland zoals die in tabel 3 is vermeld.

BIJLAGE 5. GEMIDDELDE INKOMENS[1] OP LANDBOUWBEDRIJVEN NAAR EEN BEDRIJFSECONOMISCH ONDERZOEK OVER DE JAREN '58, '59 en '60. (Jordbrukets utredningsinstitut - Stockholm)

Gebied en bedrijfsgrootte in ha cult. grond	Gem. opp. bos in ha	Arbeidsinkomen van het hele gezin[2]				Arbeids-inkomen van de boer	Kapitaal-inkomen van het gezin
		uit landbouw	uit bosbouw	van werk buiten het bedrijf	totaal		
a. Het vlakke kustgebied van Zuid-west-Zweden							
5 - 10	1,0	7133	71	342	7546	5277	2687
10 - 20	1,7	9288	43	279	9610	6777	3884
20 - 30	1,1	9717	40	148	9905	6819	5434
30 - 50	3,1	12044	32	251	12327	9703	8268
b. Het zuid-westelijk kustgebied met Öland en Gotland							
5 - 10	9,4	4956	378	707	6041	3084	2384
10 - 20	10,4	7001	256	797	8054	3915	3192
20 - 30	13,9	7407	443	466	8317	4007	3912
30 - 50	19,0	9622	195	525	10343	5473	5020
c. De bos- en heuvelgebieden van Zuid-Zweden							
5 - 10	25,0	3921	1040	991	5951	3509	2800
10 - 20	28,6	5360	1175	781	7318	3846	3687
20 - 30	37,2	6191	1178	914	8284	4066	4955
30 - 50	26,2	6179	786	816	7780	4250	5415
d. Het vlakke gebied rond de grote meren Vänern en Vättern							
5 - 10	3,1	2723	150	1164	4038	2050	2015
10 - 20	8,4	5007	373	808	6188	3393	2951
20 - 30	6,7	6778	207	512	7498	4325	3507
30 - 50	14,4	6199	281	670	7170	4141	5447
e. Het vlakke gebied rond Stockholm en Uppsala							
5 - 10	10,9	2428	550	1527	4505	2201	2213
10 - 20	15,9	3646	745	1065	5457	2851	2881
20 - 30	20,6	4624	899	732	6256	3023	3441
30 - 50	23,8	4816	752	942	6511	2847	4675
f. De bos- en heuvelgebieden van midden Zweden							
5 - 10	40,3	1914	1841	1576	5332	2869	3262
10 - 20	36,7	2978	1945	1289	6213	3021	3557
20 - 30	38,0	3444	1484	764	6392	3064	4532
g. Het zuidelijke deel van Noord-Zweden							
5 - 10	69,2	3364	2762	1558	7685	4951	2765
10 - 20	91,9	3581	3538	1346	8466	4692	4122
h. Het noordelijke deel van Noord-Zweden							
5 - 10	62,4	2994	1469	2246	6710	3793	2047
10 - 20	65,3	4944	1681	1528	8153	4447	2656

1) omgerekend in gulden
2) aangegeven wordt dat de inzet van arbeid van het gezin,incl. boer,4000 à 4500 uren bedraagt op de 20 - 30 ha bedrijven.

BIJLAGE 6. DE VERDELING VAN HET BOERENBOS OVER ENKELE BEDRIJFSGROOTTEKLASSEN

Oppervlakte bos in ha	Bedrijven met een oppervlakte cultuurgrond van						Bedrijven totaal	
	2 - 10 ha		10 - 30 ha		> 30 ha			
	aantal x 1000	%	aantal x 1000	%	aantal x 1000	%	aantal x 1000	%
0	40	23	27	34	9	50	76	29
< 10 ha	38	22	12	16	2	8	52	20
10 - 25 ha	37	22	14	19	2	10	53	20
25 - 50 ha	30	18	13	16	2	11	45	17
50 - 100 ha	17	10	8	10	2	10	27	10
100 - 200	7	4	3	4	1	6	11	4
≥ 200	2	1	1	1	1	5	4	2
Totaal	171	100	78	100	19	100	268	100